

ŠVIESA

SPALIS-LAPKRITIS-GRUODIS, 1963

TURINYS

Saugokime kaip savo akį. S. J. Jokubka	98
Birutė—istorinė asmenybė ar legenda? Dr. Antanas Petrika	100
Nemunas. Eilėraštis. Elvyra Kubiliutė	103
Nuotrauka laikrašty. Eil. Adomas Kubilius	104
Rytas. Eil. Rimgaudas Graibus	104
Tu—gyvas. Eil. Elvyra Pilkauskaitė	104
Darbininkų judėjimas ir “teisių revoliucija”. A. Bimba	105
Plieno paukščiai. Eil. V. Jocaitis	111
Daina, skirta liaudžiai. A. Kalinauskas	112
Tarybinė Moteris. Eil. D. Zakienė	113
Atsiminimai apie rašytoją Vienuolį. Justas Paleckis	114
Ir dainos išskleidė sparnus. Eil. Mirzda Kempė ..	119
Salėmėja Nėris—poetė, kovotoja. V. Bovinas	120
Mūsų Aldona laimėjo. Apsakymas. Vandalinas Junevičius	123
Plasnok, balandėli. Eil. St. Žlibinas	127
Būk pasveikintas. Eil. Elvyra Kubiliutė	127
Vidur lauko. Eil. Antanas Miškinis	127
Draugams. Eil. Jonas Janilionis	127
Lapų mirtis. Eil. Adomas Kubilius	128

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00

Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

No. 4 Spalis-Lapkritis-Gruodis (October-November-Dec.), 1963

XXIX

Saugokime kaip savo akį

S. J. JOKUBKA

Kas mes esame? Beveik visi esame Lietuvos kaimo artojai, atvykę į šią šalį dar prieš pirmąjį pasaulinį karą. Retas katras esame baigę pradinę mokyklą. Vidurinių ar aukštųjų mokslų esame baigę tik keli. Tačiau nežiūrint to, esame organizuoti

S. J. JOKUBKA

kaip nė vienos kitos JAV lietuvių srovės žmonės ir vaidiname gana svarbų vaidmenį JAV lietuvių judėjime.

Tiesa, nebesireiškiame taip aktyviai, kaip reikėmės prieš porą dešimtų metų. Daugeli mūsų spaudžia ta nelaboji senatvė ir skina negailestingoji mirties giltinė. Bet visgi dar tebeleidžiame du laikraščiu, žurnalą "Šviesą", mėnesinį laikraštį "Tiesą". Organizacijų ir šiaip jau klubų, kuopų, kiekvienoje didesnėje kolonijoje turime net po keletą. Turime eilę chorų, kultūros namų.

Jeigu visa tuom galime didžiulis, didelis ačiū tenka mūsų laikraščiams "Laisvei" ir "Vilniai", bet didžiausią ačiū gal reikia sakyti Lietuvių Literatūros Draugijai. Ši draugija mus padarė ne tik apsišvietusiais ir daug skaitusiais, o ir sąmoningais pažangiais lietuviams, klasiniai susipratusiai darbo žmonėmis. Jeigu mūsų laikraščiai "Laisvė" ir "Vinis" mus organizavo, rodė kelią kaip siekti darbo žmonių bendro reikalo, tai Lietuvių Literatūros Draugija kėlė mūsų intelektualinį lygį, tiekdamas kasmet perskaityti po vieną ir daugiau knygų. Išprūsom suprasti, kas yra būti organizuotiems, ką reiškia turėti choras, kultūros namus...

Atsimename, kai pirmaisiais emigracijoje metais, atvykę iš Lietuvos nuo plūgo, daug mūsų nemokėjome net parašyti laiško savisiems į Lietuvą ir labai retas katras nusiimanėm apie geografiją, istoriją, aritme-

tiką, politinę ekonomiją ir kitas mokslo šakas. Bet dėka Lietuvių Literatūros Draugijos knygų ir laikraščių, nūdien galime lygintis ir su pusėtinai išsprūsusiu mokyklose inteligentu. Nes laikraščiai ir LLD knygos mus mokino, teikė žinojimo, kurio mes taip troškome.

Dar ir šiandien, nors ir pusėtinai esame apsiskaite, Lietuvių Literatūros Draugija yra mums nepavaduojama mūsų kultūrinė organizacija taip, kaip nepavaduojami mūsų laikraščiai. LLD ne tik kasmet mums duoda po knygą ir skatina ją perskaityti, bet yra ir mūsų pažangių lietuvių judėjimo pagrindas-įrankis. Jos kuopų narių susirinkimuose sprendžiame kaip palaikyti mūsų spauda. Beveik vien tik per LLD kuopas dalyvaujame įvairiuose vajuose, per kuopas ruošiamė įvairius minėjimus, parengimus, piknikus; per LLD kuopų narių susirinkimus mes palaikome asmeninius savitarpio ryšius, kuopų narių veikla mus jungia į bendrą idėją; per kuopų veiklą mes reiškiamė viešai meilę savajam gimtajam kraštui Lietuvai ir pasirinktajai savo antrajai tėvynei Amerikai.

Daug esame turėję kultūrinių klubų, atskirų organizacijų. Bet kaip žinome, visa eilė tokių atskirų organizacijų, kurios nesilaikė LLD ir mūsų laikraščių kultūrinio kurso ir visuomeninio judėjimo krypties, nuėjo klystkeliais, iširo, dingo visiems laikams. Lietuvių Literatūros Draugijos satelitai — organizacijos tebesilaiko, savo darbus rašo į svarbiuosius emigracijos lietuvių istorijos puslapius taip, kaip mūsų laikraščiai ir mūsų Lietuvių Literatūros Draugija.

Didelis nuopelnas, šlovė, tiems žmonėms, kurie sukūrė mūsų laikraščius, Lietuvių Literatūros Draugiją, kurie visa tai išvystė, sukėlė suklestėjimą mūsų visuomeninio judėjimo. Bet dar didesnis nuopelnas ir šlovė tiems žmonėms, kurie šiandien nesigaili savo triūso, sugebėjimų bendram mūsų pažangiam judėjimui, plaukiančiam LLD kuopų veiklos bangomis. Šiandien dirbti visuomeninį darbą daug sunkiau, negu buvo prieš porą dešėtkų metų. Tada mūsų masė buvo jauna, energinga, veržli. Nūdien, kaip esu minėjęs, daugelį mūs spaudžia ta nelaboji senatvė, skina baisioji mirties giltinė. Ir jei-

gu laikraščių, LLD darbuotojai nepasiduoda, organizuoja, dirba, lanko kuopų susirinkimus, prieš juos turime pagarbiai nusilenkti. Tai žmonės, kurie neša šlovingą mūsų judėjimo vėliavą, kurią stebime mes, kurią stebi mūsų broliai ir sesės Lietuvoje, kurią stebi visa lietuvių tauta.

Kalbėdamas apie tuos šlovinguosius mūsų judėjimo darbuotojus, turiu galvoje LLD kuopų valdybų darbuotojus, kuopų aktyvius narius, lankančius narių susirinkimus, dirbančius savo kuopai visomis išgalėmis, atvira širdimi. Daug priklauso geras LLD veikimas nuo Centro Komiteto ir apskričių komitetų darbuotojų aktyvumo. Bet LLD kuopų darbuotojai, dedanti pastangas, kad kuopos būtų geram stovyje, kad jų veikimas nesulėtėtų, kad reikštųsi aplamam mūsų pažangiam judėjimui, mano nuomone, yra pažangių JAV lietuvių judėjimo kraujas ir kūnas. Praktika rodo, kur LLD kuopų valdybų darbuotojai ir aktyvieji nariai rodo didesnę meilę Lietuvių Literatūros Draugijai, ten visas mūsų visuomeninis judėjimas visu ūgiu prakilnesnis, ten nėra bėdos su mūsų laikraščių vajais, ten nestinga parengimų, mitingų, minėjimų.

Kai kūrėm ir auklėjom savo laikraščius, kai kūrėm ir auklėjom Lietuvių Literatūros Draugiją ir kitas mūsų organizacijas, tik svajojom, jog bus kai kada laikas, kai mūsų varganoj gimtinėje darbo žmogus išsilaisvins iš žmogaus kito žmogaus išnaudojimo sistemos, tik svajojom, kad Lietuvos darbo žmogus bus gamybos priemonių šeiminkas, kad savo likimą spręs jis pats. To laiko sulaukėm ir visa širdimi džiaugėmės, kad ant mūsų brolių ir sesių stalo duonos pakanka apskritus metus, kad į jų namus ateina elektra, kad nuvargintos kumelaitės vietą laukuose užima traktoriai, kombainai, kad miestuose vieton bažnyčių bonių į padanges stiebiasi fabriku kaminai.

Visa tai mus džiugina iki širdies gelmių. Džiugina ir tai, kad sekdamį savo laikraščių nurodymus ir lavindamiesi iš LLD knygų, nenuklydom klystkeliais eidami koja kojon su antrosios mūsų tėvynės Amerikos darbo žmonėmis, siekiančiais to pat, ką mūsų gimtajame krašte žmonės jau pasiekė.

(Pabaiga 128 p.)

Birutė—istorinė asmenybė ar legenda?

DR. ANTANAS PETRIKA

Nedaug yra senovės lietuvių herojų, apie kuriuos būtų tiek daug prirašyta mūsų istorikų bei poetų, kaip apie **Birutę**. Maironis 1904 m. parašė net lenkų kalba poemą — “Z nad Biruty” (Nuo Birutės kalno). Jai odes kūrė Adomas Mickevičius, S. Valiūnas ir kiti poetai bei pseudopoetai. Apie ją rašė mūsų amžiaus istorikai-romantikai — J. Basanavičius, J. Šliupas ir kiek seniau Simonas Daukantas, K. Bogušas bei lenkiškai rašęs lietuvis bajoras-dvarininkas Teodoras Narbutas (1784-1864). Rašė ir lenkai istorikai, k. t. J. Kraševskis (Litwa). J. Dlogušas (1415-80), sulotynintai vadinęsis — Longinus. Rašė 1584 m. savo kronikoje ir lenkų istorikas M. Strykovskis. O liaudis dainavo:

Yr žalias kalnas, Birute vadintas
Žaliom pušelėm viršus apšodintas.

Kad tinkamai suprasti ir išsiaiškinti Birutės enigmą, mums reikia išsijoti pelus nuo grūdų, atskirti istorinius faktus nuo padavimų bei legendų. Mums reikia eiti į kronikų bei metraščių gadyne, į XIV-XVI amžius, kai gimė daug fantastinių legendų apie lietuvių praeitį, jų proistorę. Pagaliau reikia panagrinėti, kas buvo tie metraščiai, kas ir kieno naudai juos rašė, etc.

Senovės metraščiai

Senovėje metraščius rašė lietuviai, rusai (letopis), lenkai ir kitos tautos. Juos rašė specialūs skribai, pasamdyti kunigaikščių ar šiaip didikų, juos rašė vienuolynų paskirti raštininkai. Metraščiuose turėjo būti surašyti visi tu metų įvykiai, neva tai istorija: išgarbinti kunigaikščiai (panegirikai) bei jų žygiai (“Vytauto pagyrimai” — Pochvala Vitovty), jų kelionės, karai, vaišėnuotos, sutartys su kitais kraštais, įžymiųjų susitikimai bei jų pokalbiai, vestuvės, gimimai, mirimai ir pan. Apie liaudies gyvenimą ar jos vargus — nebuvo rašoma. Aišku, tie metraščiai negalėjo būti objektyvūs ar nešališki: jie liaupsino tą, kuris samdė

rašytoją. Metraščiai nebuvo spausdinami, todėl rankos nuorašai buvo negausūs ir gana brangūs. Vienuolynų metraštininkai stengėsi iškelti krikščionybės pranašumą, liaupsino religinius darbus ir jų vadus. Juose buvo puoselėjama ir tam tikra politinė tendencija, pavaizduota lenkų-lietuvių tautinės bei valstybinės aspiracijos, didikų genealoginė kilmė, jų senumas, papročiai ir kt. Visi tie metraščiai buvo rašyti rusų kalba, iš kurios buvo verčiami į lotynų ar lenkų kalbas.

Iš tų metraščių retkarčiais buvo daromos sąvados, kurių nuorašai buvo saugomi kunigaikščių ir ponų dvaruose. Tokių Lietuvą liečiančių metraščių, ar jų nuorašų, yra išlike apie 20. Visi jie išspausdinti 1907 m. “Pilno rusų metraščių rinkinio” (Polnoje sobranije ruskich letopisej) XVII tome.

Bene tik žinomiausias tokių metraščių tomas bus rašytas, matyt, Vytauto-Jogailos laikais, vadinamas “Lietuviškos giminės pradžia” (Litovskomu narodu počinok).

Metraščiai buvo ne vienodi: jie buvo leidžiami trumposiomis ir ilgosiomis formomis-redakcijomis. Vienas tokių plačiosios redakcijos metraščių sąvadas, rašytas apie 1520 m. mūsų eros, yra “Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios kunigaikštystės metraštis”, kuriame ryškiai iškeliamas lietuviu-lenkų ginčas dėl tautinės genealogijos, dėl jų kilimo bei kilmingumo:

“Šiame, iš esmės fantastiniame, nušvietime ryškiai atsispindi tam tikros politinės ir kultūrinės tendencijos, pasireiškusios to meto Lietuvos feodalinėje visuomenėje. Svarbiausias tu tendencijų bruožas — iškelti Lietuvos feodalinį valdovų bei didikų kilmės senumą, jos aukštumą. Tų tendencijų atsiradimo priežastis buvo Lietuvos feodalų kova su Lenkijos feodalais dėl Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės savarankiškumo išlaikymo. Lenkų feodalai stengėsi įsitvirtinti Lietuvos valstybiniame gyvenime, dažnai pažeisdami vietinių feodalų interesus. Len-

gavo ir tariamasis Gedimino sapnas, kuriamė būk jis girdėjęs geležinį vilką staugiant. Sapną išaiškinęs žynys Lizdeika ir Gediminas įkūręs Vilniaus miestą.

Tolygios vertės yra ir metraštininkų padavimas apie Palangos vaidiliutę Birutę, kurią būk kunigaikštis Kęstutis (1300-1382) varu pasigrobęs ir nusigabenęs į Trakų pilį. Kad lietuviai kada nors būtų turėję romėniško tipo vaidilutes ir šventas ugnis, **nėra istorijos įrodytas faktas**; tai romėnų mitologijos sekimas. Kita—Lietuvos kunigaiščiai, kaip ir kitų kraštų didikai, vesdavo merginas tik iš savo luomo, dažniausiai svetimitautes (ruses, lenkes, vokietes, itales ir kitas). Todėl **neįtikėtina**, kad kunigaikštis Kęstutis būtų ėmęs sau žmona nemokytą, neraštingą žemaičių kaimo mergelę; ji jo dvaro gyvenimui būtų visai netikusi.

Akademikas K. Korsakas apie tai sako:

“Padavimo pabaigoje nurodoma, jog Kęstučiui ir Birutei Senuosiuose Trakuose gimęs sūnus Vytautas. Šis romantiško pobūdžio padavimas taip pat neturi tikrovės pagrindo, nes jokie istoriniai šaltiniai nenurodo kunigaikščio Vytauto motiną buvus vaidilute. Be to, ir buvimas senovės Lietuvoje vaidilučių, pašvenčiančių savo nekaltybę dievams, nėra tikrai įrodytas dalykas”.*)

Istorija nieko nerodo

Koks buvo antrosios Kęstučio žmonos vardas — Palangos Birutė ar kitoks — istorija mums **nieko nepasako**. Nepasako nė iš kur ji buvo kilusi, kada mirė, kur palaidota ir pan. Padavimas sako tik, kad ji Kęstučiui pagimdė tris sūnus — Vytautą, Tautvilą ir Žymontą, ir tris dukteris — Miklausą, Danutę ir Ringalę. Vesti ją Kęstutis galėjo ne vėliau kaip 1349 m., nes jo vyriausias sūnus Vytautas buvo gimęs apie 1350 m. Kai Kęstutis išėjęs kariauti su Jogaila, jis savo žmoną (saugumo sumetimais) išsiuntęs iš Gardino į Lietuvos Brastą (Brestlitovską). Tolesnis jos likimas istorijai nežinomas.

Lietuvių enciklopedijos (bostoniškės) III t., psl. 14, apie Birutę randame parašyta, jog “Tradicija, kad ji buvo Palangos vai-

kų feodalai savo siekimus paprastai grindė savo sena kilme, savo turimais herbais bei privilegijomis, žemindami Lietuvos feodalus, laikydami juos kilusiais iš paprastų, nekilingų giminių”.*)

Mitas apie Palemoną

Norėdami atsispirti prieš lenkų šlėktos pūtimąsi, lietuviai bajorai sumanė irgi kuo nors pasigirti: kas katinui uodegą pakels, jei ne jis pats! Viršuje minėtojo metraščio autoriai sugalvojo **Palemono** teoriją, kuria vėliau rėmėsi tokie “istorikai”, kaip J. Dluogošas, T. Narbutas, M. Stryckovskis ir jų adoratoriai — J. Basanavičius, “trakologijos” autorius. (Jis skelbė, jog lietuviai kada nors yra gyvenę Trakijoje (Balkanuose), nes ten esą gausu piliakapių-milžinkapių ir piliakalnių, kurių pasitaiko ir Lietuvoje).

O Palemono mitas labai paprastas:

Pirmajame amžiuje (mūsų eros) vienas Romos karžygys, Nerono giminaitis, vardu Palemonas, su 500 savo draugų, norėdamas išvengti persekiojimo iš romėnų pusės, būk tai jūromis išplaukęs sau laisvos vietos pasaulyje ieškoti. Vieni padavimai rodo Palemono armada atplaukus į Oderio žiotis, kur dabar yra uostamiestis Šcecinas, ir ten pasisklaidžius; kiti nurodo Elbės upę, kur išsidėstęs miestas Hamburgas, o dar kiti — Nemuną, dabartinį Klaipėdos uostą. Tą nesutarimą kronikininkai vėliau bandė “išlyginti” teigdami, būk Palemonas išplaukęs iš Romos ne I-me, bet V-me amžiuje, Atilos laikais.

Romėnai buvę ne kokie proletarai-plebėjai, bet kilmingi žmonės-patricijai. Jie atsivežę savo pagonišką tikėjimą, papročius ir narsumą kovoje. Iš šiu tai “didvyriu” metraštininkai išvedė lietuvių bajorų kilmę, o tai jau, aišku, aukštesnė pradžia, negu lenkų šlėktos! Iš Palemono ainių metraštininkai atsekė ir senąją lietuvių tikyba, priskirdami jai vaidilutes (vestales), ugnies garbinimą, krivių krivaičius, gamtinių vietų šlovinimą (šventų alku, ažuolų, akmenu, piliakalnių ir kt.). Metraščiuose pradžią

*) “Lietuvių literatūros istorija” I tom., pusl. 62, autorius K. Korsakas.

*) “Lietuvių literatūros istorija” I t., psl. 65.

delutė, greičiausiai bus atsiradusi XVI amž. pabagoje, kada buvo sukurta ir visa paini, iš katalikų bažnyčios organizacijos nukopijuota, tariamoji senovės lietuvių religijos organizacija, dar ir pavyzdžiais iš senovės romėnų mitologijos papildyta. Tada, mat, sąmoningai buvo kuriama legenda apie lietuvių atsikėlimą iš Italijos. Tikrų žinių apie Birutės gyvenimą nėra”.

Aiščiau pasakyti negalima!

Birutės vardas pirmą kartą minimas Bychonco kronikoje, remtoje anksčiau minėtuoju “Lietuvos ir žemaičių Didžiosios kunigaikštystės metraščiu”. Šioje Bychonco kronikoje sukurta fiktyvė legenda ir apie grafo Kiburgo kelionę į Lietuvą. Kroniką išspausdino, gerokai ją sufalsifikavęs, XIX amž. T. Narbutas, mokėjęs gudriai iškraipyti ir savo naudai sukonstruoti “istorinius šaltinius” ir paskiau tais savo falsifikatais, kaip “neginčijamais istorijos faktais”, pasinaudoti. Narbuto pastangomis iškilo ne vienas “istorinis” teigimas, tarp jų ir Birutės kultas. Sakoma, jog savo padirbtais šaltiniais jis ne kartą apgavo ir savo amžininką, romantinį istoriką, S. Daukantą.

1835 m. Vilniuje išleista T. Narbuto devyni tomų “Dzieje narodu litewskiego” (Lietuvių tautos darbai). Ten paduota neva lietuvių mitologija yra niekas daugiau, kaip romėnų-graikų mitologijų mišinys, sufalsifikuota keturių pirmųjų Vilniaus katedrų litografijos, miesto mūrų aprašymas ir kitkas. Taigi Narbuto teiginių autentiškumu tikėti **negalima**. Jo tvirtinimas, būk lietuviai esą kilę iš romėnų — tikėtinas ne daugiau, kaip Basanavičiaus “trakologija”. Narbutas, be jokių mokslinių ar istorinių įrodymų, savo rašte “O pisme litewskim” (Apie lietuvių raštiją) teigė, jog lietuviai senovėje turėję savo rašmenis! Tai neįmanoma. Narbutą, kaip istoriką, negalima lyginti rimtesniems lenku istorikams, kaip Danilavičius ar Jaroševičius.

Mitai, legendos ir fantazija

Senais padavimais, legendomis, mitais, pasakomis ir prietarais lietuvių folkloras gana turtingas. Kiek prirašyta apie Eglę—žalčių karalienę, Jūratę ir Kastytį, živilę, Gražiną ir kitus padavimus. Kiek ašarų yra

išlieję patriotingos, romantiškai nusiteikusios lietuvaitės dėl vargšės tariamo Naugarduko kunigaikščio Karijoto dukters živilės “kentėjimų”! O faktaliai kalbant — nei živilės, nei jos tėvo Karijoto, nei jos mylėtinio Porajaus **niekad nėra buvę**. Gražina, živilė (lenkiškai — Zizilė), tai fikcijos, lenkų kalba rašiusio poeto Adomo Mickevičiaus fantazijos kūriniai.

Pasitaiko ir gana racionalių, realistinių rašytojų Birutės poetine fikcija, matyti, patikėjusių, laikančių šią legendą istorine tikrėnybe. Pav. kad ir dr. A. Margeris savo vertingoje knygoje “150 dienų Tarybų Lietuvoje”, kalbėdamas apie Birutės kalną Palangoje, psl. 158, sako:

“Kyla mintis po minties į šitą kalną bežiūrint. Juk čia Kęstutis sutiko gražiąją žemaitijos mergaitę Birutę, iš karto ją pamilo ir paėmė sau už žmoną. O tai buvo garbingiausia Lietuvos istorijoje pora, nes iš jos gimė Vytautas.

Birutė buvo labai skaisti mergaitė kūnu ir siela. Vaidilutė. Ji kurstė amžiną Lietuvos dievams ugnelę. Ir tie dievai, kurių globoje puikiai Lietuva gyveno, nepamiršo jos. Davė jai garbingiausią vyrą Kęstutį ir sūnų Vytautą.

Ir Birutė nepamiršo dosnių Lietuvos dievų. Kęstučiui mirus, ji grįžo į Palangą ir ištikimai tarnavo geriems Lietuvos dievams”.

Kalbama apie fantastinę Birutę lyg tikrai ji būtų buvusi istorinė asmenybė. Ir net parvedama ją į Palangą numirti! Tuo tarpu Lietuvių enciklopedija (bostoniškė) III t., psl. 14 sako:

“Po Kęstučio mirties Birutės likimas nėra tikrai žinomas”.

Vytautas, 1390 m. skūsdamas kryžiuočiams Jogailą, sako, būk jis nužudęs jo motiną (vardo nemini). Vokiečiai iš to išvedė, kad Jogaila Vytauto motiną paskandino. Tuo teigimu kryžiuočių ordinas rėmė ir savo skundą prieš Jogailą 1414-1418 m. Kostancos bažnytiniame susirinkime. Be to, jie dar teigė, kad Jogailos samdiniai Krėvos kalėjime Kęstutį pasmaugė. Tačiau Jogailos ir **Vytauto** įgaliotiniai susirinkime šiuodu abu kaltinimu **griežtai paneigė**. Jie sakė, jog Vytauto motina ilgai garbingai gyvensi ir jos kapas esąs laikomas

pagarboje; tačiau, kur jis yra—to nepasakė. Įsidėmėtina, kad taip kalbėjo **Vytauto atstovai!**

Prie Birutės legendos populiarėjimo prisidėjo ir XIX amž. Lietuvos rašytojas S. Valiūnas (1798-1831). Jo sukurta "Birutės daina" ("Dūmojimas seno žemaičio ant kalno Birutos") liaudyje prigijo ir įsigalėjo. Autentiškas jos originalas neišliko. Turima tik Dionizo Poškos nuorašas (rastas "Birutės Baublyje"), padarytas apie 1824 m. Kiek ją D. Poška "taisė", tikrai nežinoma. Jo nuoraše Birutė vadinama "gero bajoro dukterimi", o vėlesniuose dainos variantuose (L. Jucevičiaus ir kitų) — sakoma ją buvus "kaimiete mergaite". Liaudis pamėgo pastarąją versiją.

Dionizo Poškos nuoraše yra ir kitų skirtumų. Ten sakoma:

Ten, kol laimingos buvo dienos mūsų,
Kol buvom ponais Liet'vos, Kuršių,
Prūsų.

O dabar dainuojama:

Kol buvom ponais ir Gudų ir Prūsų.

S. Valiūnas, kurdamas "Birutę", apren-gė ją net dabartinės mergaitės drabužiais. Jis sako, kad ji:

Savo darbo marškinius dėvėjo,
Trumpą rainuotą sijoną turėjo;
Ant plaukų pynės—rūtų vainikėlis,
Ant balto kaklo—gintaro varstelis.

Visai modernus apdaras; net ir sijonas trumpas, iki kelių!

Apie "Birutės" dainos genealogiją rašytoja M. Lukšienė sako:

"Birutės" daina priklauso istorinių dainų žanrui. Tai vienas pirmųjų istorinės tematikos kūrinių lietuvių literatūroje. Joje autorius atkūrė legendą apie Kęstutį ir Birutę, pirmą kartą pasirodžiusią XVI amž. plačiosiose redakcijos Lietuvos metraščiuose ir iš jų patekusių, jau kiek praplėstą, į M. Stryckovskio 'Kroniką', kuri tikriausiai ir buvo pagrindinis Valiūno šaltinis...

Valiūno 'Birutės daina' greit išpopuliarėjo liaudyje, buvo jos pasisavinta ir dainuojama. Ji žadino nacionalinį sąmoningumą. 1828 m. ji buvo išspausdinta Varšuvoje einančiame 'Kolumbo' žurnale, skirtame kelionių aprašymams, kaip priedas

prie Palangos aprašymo. Vėliau ji daug kartų buvo spausdinama įvairiuose lietuvių liaudies dainų rinkiniuose (S. Daukanto, A. Juškos ir kitų).*)

V. Sruogienė savo "Lietuvos istorijoje" (1956 m.), kurioje romantikos irgi ne stoka, jokių istorinių davinių betgi nepateikia, jokių šaltinių nenurodo. Ji irgi remiasi tik "žodine tradicija", "atsiradusiu padavimu" ir pan. Psl. 188 parašyta: "Birutės vardą teišlaikė **žodinė tradicija, nė vienas amžininkų šaltinis jo nemini**. Poezijoje apdai nuota įgijo lietuvių tautoje idealios moters aureolę... Pirmosios Kęstučio žmonos vardas mums irgi nėra žinomas."

Jeigu antrosios Kęstučio žmonos vardas ir būtų Birutė, tai tas dar neįrodo, jog ji buvo legendinė Palangos vaidelutė.

Net Birutės sugretinimas su žemaičių kunigaikščiu Vidmantu, jos tariamuoju dėde, jokiais istoriniais šaltiniais nėra įrodytas; tai tik padavimas, poetinė fikcija ar "žodinė tradicija".

Taigi visas Birutės kulto klausimas yra gana miglotas. Apie ją sukurta legenda—istorijos **nepatvirtinta**. Kas buvo antroji Kęstučio žmona, koks jos vardas, kur ir kada gimė bei mirė, kur palaidota, etc., — istorija **mums nieko autentiško nepasako, o padavimais bei legendomis remtis—negalima ir neverta!**

*) "Lietuvių literatūros istorija", I t., psl. 360-362.

NEMUNAS

Amžinai neramų, veržlų veidą
Vakaro žara ugnim nudažė,
Vandenyn giliai šakas įleidę,
Neša dieną pušys išsirežę.

Bangos, kaip širdis, ritmingai plaka
Plačiąja krūtine smėlio krantą.
Mindamas per žemę srauną taką,
Jis išskaitė ateities legendą.

Gal todėl ir žiburiu nušvito, —
Lyg šiandien pajutęs savo jėgą,
Spinduliais elektros ištaškytos
Jis per mano gimtą žemę bėga.

Elvyra Kubiliūtė

NUOTRAUKA LAIKRAŠTY

Pažinau Tavo šypseną plačią,
Tavo žvilgsnį iškart pažinau.
Pažinau šitiek metų nematęs!
Mano drauge —
liaudies sūnau...

Patrankos dundėjo ir griaudė,
Puotavo žemėj mirtis.
Kaip vilkus žmonės gainiojo, šaudė
Fašistai — šunes rudi.

Išsivarė tėvelį, mamytę,
Nebegrįžo ir... niekad negrįš —
Jie mažą žydų mergytę
Nuo fašistų slėpė rūsy.

O už lango žydėjo aguonos,
Pasodintos rankom mamos.
Tik nebuvo našlaičiui duonos,
Žiauberėlio duonos juodos.

Iš namų lyg šunelis išvytas
Išslinkai, nuėjai keliuku...
Ašarėlė karti nusirito,
Ašarėlė iš vaiko akių.

Pasiliko aguonos ir daržas,
Ir tvorelė, suklypus, sena,
Tik ilgai Tave šunišku maršu
Dar lydėjo nušiūręs šuva.

O berželis į kelią vis kvietė,
Mojo, mojo žalia sakelė...
Tik kelelis nelygus, duobėtas —
Kur benamį našlaitį nuves?

Kas pakeis, ar pakeis kas mamytę?
Ar pakeis kas gimtuosius namus?

Už plutelę, sušalęs, sulytas,
Buožių bandą vaikai po laukus.

Bet ne veltui jaunystėje krito
Broliai, žemę aplaistę krauju, —
Pamažu aušo Pergalės rytas,
Ir skaidrėjo apniūręs dangus.

Suradai kitą motiną — liaudį,
Ir prie josios krūtinės glaudies,
Supratai, kad jos nieks nesušaudys,
Kad Tavęs niekad ji neapleis.

Ji pakėlė Tave ir pasakė:
“Auk gyvenimui, mano sūnau...”

— — — — —
Kokios linksmos dabar Tavo akys!
Pažinau jas, iš kart pažinau!

Adomas Kubilius

R Y T A S

1

Rūkas gaubia gatves ir žmones,
Rukas lenda tiesiog į širdį.
Išvežioja mašinos duoną,
Ir asfaltą kvapu sušildo.

Vėjo pirštai atkaklūs ir grubūs
Prie krūtinių karštų sušyla.
Virpa žingsniai gatvėje skubūs
Ištirpinę apyaušrio tylą.

Rytas laša ir laša į žemę,
Rytas skuba į skambų pasaulį.
Rytas rūką rieškučiomis semia,
Ir žmonėms atiduoda saulę.

2

Rytas srūva į žemę apyaušrio venom,
Drąsiai beldžias į uždara langą.
Televizoriaus bokštų antenos
Pasišovę pasiekti dangų.

Kranų strėlės į viršų kelia
Betoną juoku užmaišyta.
Saulė bėga į savo kelią
Kristalinių rasų aplytą.

Šypsos žmonės, ir skamba plienas,
Pasivogę spurdantį rytą.
Srūvą saulę į žemę įkaitusiom venom
Juokias gatvė šviesos pritaškyta.

Rimgaudas Graibus

TU—GYVAS

Tavo kapą astros apsupe...
O gyvenimas bėga šalia:

Neša ledą nerimstančios upės,
Net ir joms atsikvėpt nevalia.
Vėl sutemus girdėti lopšinė,
Vėl armonika aidi toli.

Supa derlių vėl varpos auksinė
Šypsos saulei berželiai žali.

Vyturiai vėl sutirpsta mėlynėj,
Skleidžia žiedą žibutė gležna.
Tu tada mums gyvenimą gynei,
Gimtą šalį dengei krūtine.

Mes dažnai tavo vardo nežinom,
Bet darbai — pasiliks amžini.
Tu esi širdyje komjaunimo,
Tu kartu su mumis gyveni.

Elvyra Pilkauskaitė

Darbininkų judėjimas ir 'teisių revoliucija'

A. BIMBA

Nūdienės Amerikos negrų kovos už lygias teises apima ir paliečia kiekvieną mūsų gyvenimo sritį ir kiekvieną žmonių grupę be jokios išimties. Jos taipgi siejasi su visais mūsų visuomeniniais sąjūdžiais, su visomis mūsų organizacijomis bei įstaigomis. Bet ypatingą ryšį jos turi su mūsų darbininkų judėjimu, su to judėjimo organizacijomis ir įstaigomis, su jo vadovais ir eiliniaisiais žmonėmis. Tai tiesa, kurią reikėtų giliai įsisąmoninti kiekvienam darbo žmogui. Ir reikia storiausiai pabrėžti, kad tiktai teisingas santykis tarp darbininkų judėjimo ir šių istorinių kovų suteiks joms pilnutinį laimėjimą ir išgelbės mūsų kraštą nuo tokių audrų, kurios gali atnešti baisiausius nuostolius visiems.

Kaj mes kalbame apie mūsų Amerikos darbininkų judėjimą, mes pirmoje vietoje turime galvoje mūsų darbininkų ekonomines organizacijas, tai yra **profesines sąjungas** (darbo unijas), tą septyniolikos milijonų organizuotų darbininkų armiją. Iš šalies ir paviršutiniai žiūrint atrodo, kad čia nėra arba neturėtų būti jokios problemos, jokio klausimo, jokio pavojaus. Atrodo, kad jau kas kas, bet mūsų profesinės sąjungos kaip tik ir turėtų sudaryti tą pagrindinę jėgą, kuria negrų kovos už lygias teises turėtų pasikliauti. Atrodo, kad kaip tik mūsų profesinės sąjungos turėtų būti stipriausiu ir veikliausiu faktoriumi visuose žygiuose už panaikinimą ir pašalinimą rasinės diskriminacijos ir rasinės nelygybės. Septyniolika milijonų gerai organizuotų talkininkų dvidešimčiai milijonų kovon stojuusių žmonių, per šimtmečius žeminamų, niekinamų, pavergtų, diskriminuojamų! Ar begalėtų kas nors užstoti kelią jų laimėjimui?! Ne, niekas nebegalėtų, beliktų tik neilgo laiko klausimas iki pilnutinės žmoniškumo pergalės prieš piktąsias žmogaus žeminimo ir niekinimo jėgas!

Taip būtų, jeigu taip būtų. Deja, taip nėra. Iš tų septyniolikos milijonų organi-

zuotų "kareivių" minėtose kovose tik šen ten kol kas gerai pasirodo tik atskiri daliniai. Štai kame to mūsų judėjimo dilema ir tragedija.

Kaj mūsų Amerikos Darbo Federacijos-Industriinių Organizacijų Kongreso prezidentas George Meany išstojo prieš rugpiūčio 28-sios žygį už darbus ir laisvę į šalies sostinę Washingtoną ir Vykdomoji Taryba dauguma balsų pasiskė prieš to žygio užgyrimą, daug kas nustebo, daug kas, kam apėina ir rūpi negrų kovos ir Amerikos liaudies ateitis, buvo pritrenkti, daug kas ir šiandien dar negali atsipeikėti. Juk štai konkrečiai ir akivaizdžiai dramatinuojamos tos kovos, bet darbininkų judėjimo vadovybė atsisako jį paremti, jame dalyvauti, jam priduoti autoriteto ir pasitikėjimo, kuris taip baisiai reikalingas laimėjimui! ADF-IOK vadovybės demagogiškas pasiteisinimas, kad jie būk karštai pritarią žygio tikslams, bet negalį sutikti su žygio siekimu paveikti Kongresą, kad jis priimtų vyriausybės pateiktą civilinių teisių programą, tik papiktino visus nuoširdžius kovų dalyvius. Jų reiškiamą "baimę", kad toks spaudimas galįs tik pakenkti visam reikalui, nes jis galįs tik užrūstinti kongresmanus bei senatorius ir tuo atsukti juos prieš tą programą, buvo aiški veidmainystė. Kokia nors kita turėjo būti to nepateisinamo pasiteisinimo priežastis, ir apie tai pakalbėsime.

Istorinės to nusistatymo šaknys

Mūsų profesinės sąjungos pradėjo smarkiai kurtis dar praėjusiame šimtmetyje. Joms geriausia dirva buvo kvalifikuotj (lavinti-skilled) darbininkai. Jų tikslas buvo dvejopas: pagerinti savo narių ekonominę būklę, iškovojant aukštesnį užmokestį už darbą ir žmoniškesnes darbo sąlygas (trumpesnes darbo valandas ir t.t.), ir apsaugoti savo nariams darbą-užsiėmimą. Ir kadangi ypač ankstyvose moderniosios pramonės

stadijose kvalifikuoti darbininkai užėmė labai svarbią strateginę vietą gamyboje, nesunku buvo grupelei darbininkų, organizuotų į sąjungą (uniją) išreikalauti iš samdytojo bei samdytojų sau privilegijuotos pozicijos — tokio uždarbio ir tokių sąlygų, kurių paprastieji sunkaus darbo darbininkai neturėjo. Pavyzdį galiu pateikti iš savo asmeniško patyrimo.

Kai aš atvykau Amerikon į Burlington, N. J., nuėjau dirbti į gana stambią plieno pramonės įmonę. Ten dirbo ir mano brolis, pora-trejeta metų anksčiau atvykęs Amerikon. Jis jau buvo, kaip sakydavo, "pakilęs", dirbo liejiku, tai yra buvo kvalifikuotas darbininkas ir priklausė liejikų ("molderių") sąjungai. Man gi, kaip naujokui, aišku, teko paprastas darbas su kastuvu ir kūju. Čia jokia kvalifikacija nebuvo reikalinga. Reikalingi buvo tik tvirti raumenys ir geri plaučiai, kad galėtum dulkių debesyje atsilaikyti. Darbas buvo baisiai sunkus ir pavojingas sveikatai. Tokių darbininkų kaip aš buvo daug, o liejikų palyginti tik saujelė. Jie ir skaitėsi "darbo aristokratais". Unijos pagalba jie turėjo darbo monopolį. Jei jie mestų darbą, dirbtuvė užsidarytų. Gi be mūsų desėtko kito galėtų apsieiti labai lengvai, nes tokių, kaip mes, kasdien prie dirbtuvės darbo prašėsi dideli pulkai.

Panaši padėtis, galima sakyti, viešpatavo visur kitur. Ir taip tos siauros kvalifikuotų darbininkų profesinės sąjungos tapo darbo monopolijomis. Į jas įstoti būdavo labai sunku, kartais net neįmanoma, jeigu neturėdavai "pažinčių" su jų vadovais. Joms paprastųjų sunkaus darbo darbininkų būklė mažai terūpėjo. Apie organizavimą jų neorganizuotų darbininkų jos nenorėdavo nė pagalvoti.

Kaip tik iš tokių profesinių sąjungų 1886 metais gimė dabartinė Amerikos Darbo Federacija, prie kurios prieš septynetą metų prisijungus Industrinių Organizacijų Kongresui, susidedančiam iš kelių didžiulių pramoninių sąjungų, turime ADF-IOK, tai yra vieną bendrą mūsų profesinių sąjungų centrą. Reikia žinoti, kad ir šiandien suvienytoje organizacijoje (ADF-IOK) didelę daugumą sudaro kaip tik tos senos, siauros

kvalifikuotų darbininkų sąjungos. Iš apie 15,000,000 jos narių didžiosios sunkiosios pramonės pramoninės sąjungos (plieno, automobilių, gumos, tekstilės ir t.t.) apima tik apie penkis milijonus su viršum. Jų (senųjų sąjungų) vadovai yra konservatyvūs iki kaulo smegenų. Joms ir šiandien pirmoje vietoje tebestovi išgelbėjimas ir apsaugojimas jų darbo monopolijos.

Negrai ir pramonė

Negrai mūsų pramoniniame gyvenime pasirodė daug vėliau. Per amžius jie buvo žemės ūkio darbininkai bei tarnautojai ir didelėje daugumoje gyveno vienuolikoje pietinių valstijų. Tik su pradžia dabartinio šimtmečio šiaurinėse, rytinėse ir vidurinėse valstijose moderniajai pramonei pradėjus plačiausiai vystytis, negrai pradėjo joje pasirodyti. Ypač jų emigracija iš pietinių valstijų pakilo su Pirmuoju pasauliniu karu, kai karo gamyba pareikalavo tvirtų ir pigių darbo jėgų. O ypač toji emigracija pakilo, kai pokario metais prasidėjo plieno pramonės ir kitų pramoninių darbininkų streikai. Kapitalistai ir vyriausybė masiniai panaudojo tuos suviliotus ir atgabentus juoduosius darbininkus iš pietinių valstijų streikams laužyti. Puikiai atsimename, kaip 1919 metais plieno darbininkų streiko metu tokie plieno pramonės centrai kaip Pittsburghas, Gary ir kiti buvo tiesiog užplūsti negrais iš pietinių valstijų. Tai, aišku, nepadėjo baltiesiems ir kovojantiems darbininkams pamilti savo juoduosius klasinius brolius, kurie buvo naudojami atėmimui iš jų duonos, sulaužymui streiko ir sutriuškinimui jų organizacijos.

Kartą plačiai atsidariusios pramonės durys tuo laikotarpiu, jos jau nebeužsidarė ir po to. Vis daugiau ir daugiau negrų plaukė į didžiuosius pramoninius centrus. Nors čionai atvykę jie nesurado jokio rojaus, nes jiems toje pramonėje atiteko patys sunkiausi ir mažiausiai apmokami darbai kaip naujai atvykusiems ir nekvalifikuotiems darbininkams, jų būklė, palyginus su jų gyvenimu pietinėse valstijose, vis tiek buvo gerokai pakenčiamesnė. O tas toliau skatino negrus traukti į šiaurius ir rytus. Rezultatai tokie: nūdien dauguma negrų

jau nebegyvena vienuolikoje pietinių valstijų. Tokiame Niujorke jie šiandien jau sudaro 25 procentus visų gyventojų (jų čia yra apie 1,250,000!).

Aišku, kad kvalifikuoti baltieji darbininkai, organizuoti į profesines sąjungas, šitame juodųjų darbininkų antplūdyje įskaitė sau pavojų—pavojų jų darbo monopolijai, pavojų jų algoms, pavojų jų organizacijoms. Ir ėmėsi žygių "apsigynimui": užtrenkė jiems savo organizacijų duris. Vieni jų į savo organizacijų konstitucijas įsirašė rasinę priklausymo sąlygą (tepriimant tik baltuosius, tik "kaukazietiškos" kilmės darbininkus), kiti gi be jokių konstitucinių užtvarų, vadovaudamiesi tradicijomis ir "paprastu supratimu", nė kiek nemenkiau jiems užtrenkė savo duris. Negras negali įstoti į seną gerai organizuotų darbininkų profesinę sąjungą, kuri turi su samdytojais sutartį, kad jie samdys tiksliai sąjungos narius, ir tuo būdu negali toje pramonės šakoje gauti darbo.

Ką tai visa reiškia socialiniu požiūriu, kaip tai visa toliau dalija, kiršina ir kursto darbininkus vieni prieš kitus, kaip tokia padėtis atima negrui darbininkui galimybę ugdyti savo talentą, kopti į viršų mūsų socialiniame gyvenime ir t.t., čionai nenagrinėsime, nes tai labai didelė atskira tema.

Diskriminacijos pavyzdžiai

Taigi šiandien šita negrų kova už darbus ir teises labai aštriai paliečia visą mūsų profesinių sąjungų judėjimą. Kad daugelio mūsų senųjų profesinių sąjungų durys tebėra negrams kietai uždarytos, tai visiems matoma. Kai dabar taip audringai iškilo diskriminacijos klausimas, suprantama, tų sąjungų vadovai bando savo nusistatymą pateisinti tuo, kad, girdi, mūsų sąjungos susideda iš kvalifikuotų darbininkų, o negrai tokio pasiruošimo neturi, todėl jie negali nei darbą gauti mūsų pramonės šakose, nei įstoti į mūsų sąjungas. Ir mes nieko negalime padaryti... Bet pasirodo, kad tokia pat rasinė diskriminacija yra praktikuojama ir tose mokyklose arba technikuose, kur yra kvalifikuoti darbininkai paruošiami.

Štai keletas pavyzdžių. Viena iš skaitlingiausių ir geriausiai organizuotų darbininkų grupė yra vandentiekio darbininkai (angliškai—"plumbers"). Jų profesinės sąjungos Niujorko pirmajame skyriuje iš 3,000 narių tik šeši yra negrai, bet ir tie, suprantama, tik baltųjų pagalbininkai, tik jų padėjėjai, lyg jų patarnautojai. Taipgi sąjunga turi paruošiamąją mokyklą, bet pasirodo, kad tarp 200 mokyklą lankančių nesiranda nė vieno negro bei puertorikiečio darbininko. Bet šita vandentiekio darbininkų unija nėra blogiausia rasiniu klausimu. Štai vamzdžių monterių sąjungos skyrius 638-as Niujorke turi 4,000 narių, bet jame nesiranda nė vieno negro! Skyrius taipgi turi paruošimo mokyklą, bet joje tarp 500 nesiranda nė vieno negro. Tos pačios sąjungos 2-as skyrius turi 3,000 narių, bet nė vieno negro.

Kiti pavyzdžiai: Lakštinio metalo darbininkų sąjunga turi 3,500 narių, bet nė vieno negro. Keltuvų konstruktorių sąjungos 1-as skyrius turi 1,400 narių, bet nė vieno negro. Struktūrinės geležies darbininkų sąjunga turi 1,400 narių, bet nė vieno negro.

Kaip baisiai plačiai mūsų profesinėse sąjungose tebeviešpatauja rasinė diskriminacija, galima spręsti kad ir iš tokios pažangios su tokia pažangia vadovybe (jos prezidentas yra Harry Bridges) jūrininkų ir sandėlininkų sąjungos. Pasirodo, kad iki pat šių dienų šios sąjungos Portlando skaitlingame skyriuje nebuvo nė vieno negro. Ir tik šiomis dienomis vadovybė griebėsi griežtų priemonių šitai rasinei diskriminacijai pašalinti.

Na, o ką jau bekalbėti apie rasinę diskriminaciją mūsų profesinėse sąjungose pietinėse valstijose.

Sunkus procesas

Nereikia nė kalbėti, jog pasipriešinimas tos diskriminacijos pašalinimui iš profesinių sąjungų judėjimo pusės labai tvirtas. Ir reikia pripažinti, kad pasipriešinimas pareina ne tik iš daugelio tų sąjungų vadovų, bet ir iš eilinių narių. Viskas rodo, kad mūsų profesinėse sąjungose integracijai kol kas nedaug geriau sekasi kaip viešosiose mokyklose bei aptarnavimo įstaigose. Kai ku-

riais požiūriais čionai integracijos procesas bus dar sunkesnis ir sudėtingesnis. Kai kurie profesinių sąjungų vadovai, matyt, yra gerai pasimokę iš pietinių valstijų viešpačių, kaip integracijai priešintis, jai užstoti kelią bei ją paversti apgavyste. Kaip žinia, kai kur pietinių valstijų valdovai, nebegalėdami atsilaikyti prieš spaudimą, į tą ar kitą mokyklą įleidžia vieną kokį negra mokslėivį ir jau sako, kad tos mokyklos yra integruotos. Šitokia apgavystė yra vadinama "ženklina integracija" (token integration). Tokios "integracijos" monų nūnai imasi ir skaitlingų namų statybos darbininkų profesinių sąjungų vadovybė. Pavyzdžiui, šių profsąjungų Niujorko tarybos prezidentas J. Brennan tik per didelį spaudimą nutarė integracijos reikalais tartis su negrų vadovais ir miesto majoru (burmistru). Pasitarime jis pažadėjo "dėti visas pastangas" pašalinimui diskriminacijos tose sąjungose. Nuo to laiko prabėgo mėnuo ir kitas. Miesto darbo komisionierius McFaddenas pradeda teirautis, kaip toji integracija sekasi ir per radiją praneša, kad jis kol kas dar nesurado nė vieno negro į Brennano vadovaujamas sąjungas integruoto. Brennanas tai paskaitė dideliu įžeidimu ir taip pat prabilo per radiją spalio 6 dieną. Jis apkaltino komisionierių nepateisnamu profesinių sąjungų apšmeižimu, nežinojimu situacijos ir nesiryžimu sužinoti tiesą. Jis sakė, kad rasinė diskriminacija iš namų statybos darbininkų profesinių sąjungų Niujorko mieste yra be pasigailėjimo šluojama laukan, ir kad jų durys esančios negrams plačiai atidarytos. Ir tuo jis esąs labai pasitenkinęs.

Bet kokie tų didelių "pastangų" rezultatai? Korespondentų spiriamas Brennanas sakė, kad jam esą tikrai žinoma, jog per tą laiką nuo jo pasitarimo su negrų vadovais ir burmistru namų statyboje gavo darbą net "šeši ar septyni negrai" ir išpildė aplikacijas dėl įstojimo į profesines sąjungas, kurios Niujorko mieste apima desėtkus tūkstančių namų statybos darbininkų. Bet juk tai ne integracija, o apgavystė!

Kova už "pliką kaulą"

Tačiau barimu profesinių sąjungų ir jų vadovybės klausimas neišsprendęs. Viena, ne

visos mūsų profesinės sąjungos yra rasiniai užsidariusios; turime tokių sąjungų ir jų vadovų, kurie labai aktyviškai dalyvauja kovoje prieš diskriminaciją tiek darbuose, tiek profesinėse sąjungose. Džiugu, kad visos didžiosios sunkiosios pramonės darbininkų sąjungos (angliakasių, plieno, automobilių, gumos pramonės darbininkų, tekstilinių ir kt. profsąjungos) tokios diskriminacijos nepraktikuoja ir savo duris laiko negrams darbininkams atdaras.

Antra, būtinaj reikia suprasti sunkumus, su kuriais tenka susidurti toms sąjungoms, kuriose rasinė diskriminacija yra tapusi tradicija ir dvasiniai apžalojusi ne tik jų vadovus, bet ir eilinius narius. Čia reikalinga plati ir energingai vedama apšvieta. Deja, jos nesimato. O dar didesnė ir sunkesnė problema — stoka darbų. Kur tiems naujiems darbininkams surasti darbus? Argi ne kiekvieną mūsų profesinių sąjungų narį nuolat purto nedarbo baimė. Argi šiaudien mes jau ir taip neturime nuo penkių iki šešių milijonų darbininkų be darbo?! Argi pats prezidentas Kenedis aną dieną nepasakė, kad ateinančiais trejetu metų mes turime surasti mažiausia 10,000,000 naujų darbų, jeigu norime, kad toji mūsų bedarbių armija dar nepadidėtų?! Argi viešai neskelbiama, kad automatija kas dieną išmeta iš darbo mažiausia 40,000 darbininkų?!

Vadinasi, mes čia matome kovą "už nugrauztą kaulą", — už darbus, kurių nesisiranda. Sunku tikėtis, kad baltieji kvalifikuoti darbininkai, kurie yra gerai organizuoti ir išsikovoje, palyginus su kitais darbininkais, sau privilegijuotą vietą mūsų pramoniniame gyvenime, sutiktų be griežčiausio pasipriešinimo (jei ne viešo ir atviro, tai paslėpto, užmaskuoto) šimtais tūkstančių užleisti savo vietas negrams darbininkams, patys savanoriškai stotų į tą multimilijoninę bedarbių armiją. Štai kur to konflikto šaknys. Ir vien pliku įtikinėjimu neįmanoma pakeisti nusistatymą nei tų profesinių sąjungų vadovybės, neigi eilinių jų narių.

Pilniausiai užgiriant visas didžiules negrų sąjūdžio vadovybės pastangas laimėti negrams tiek darbus pramonėje, tiek socialinė

lygybę ir visas teises, reikia pripažinti, kad jų programoje nesimato aiškaus ir konkrečiau atsakymo į darbų stokos problemą. O jeigu vadovybė neduoda aiškaus ir apčiuopiamo atsakymo, tai ką bekalbėti apie eilinius negrus, kad ir pačius kovingiausius iš jų. Štai kai prieš keletą savaitių virė smarkiausia dėl darbų kova prie vienos ligoninės plėtimo projekto Brooklyne, vienas radijo reporteris klausinėjo negrus pikieto linijoje, ką jie mano apie tą problemą, tai yra, kur reikėtų surasti darbų naujoms darbininkams, kuomet milijonai pirmiau dirbusių darbininkų, profesinių sąjungų narių, vaikštinėja be darbo. Ar jie, negrai, nori, kad baltieji darbininkai, dar tebedirbantieji prie namų statybos, savanoriškai pasitrauktų ir jiems darbus atiduotų? Tipiškas atsakymas buvo vieno pikieto linijos vado. Jis atsakė: **“Čia yra jūsų reikalas, jūsų problema, o ne mūsų!”**

Viena, žinoma, tai nėra tik baltųjų darbininkų problema; antra—kaip tik šita baimė, kad jie neteks darbo, kad jie bus išmesti iš darbo tiesiai į alkio žiotis, gimdo ir stiprina organizuotų baltųjų darbininkų “atšalimą” link negrų kovų.

Ar yra atsakymas?

Vadinasi, reikia ieškoti kitokios išeities iš šitos dilemos. Ir tai reikalas ir problema visų amerikiečių, tiek baltųjų, tiek juodųjų. Ir kaip tik, man atrodo, nuo jos teisingo sprendimo daug kas priklausys teisingoje mūsų negrų kovoje už darbą ir lygias teises.

Ir čia, kol kas, vėl pirmutinė Amerikos Komunistų Partija pasirodo su aiškiu atsakymu, su aiškia programa. Ji sako, kad negrų kovą už darbą ir lygias teises būtinais reikiama sieti su suradimu daugiau darbų, daugiau vietų mūsų pramonėje, prekyboje, mokslo, apšvietos, kultūros, sveikatos apsaugos ir t.t. ir t.t. sistemoje. Jos pasiūlymai aiškūs, konkretūs. Tik reikia, kad tiek negrų liaudies, tiek profesinių sąjungų vadovybė pradėtų už juos kuo griežčiausiai kovoti. Tie pasiūlymai, trumpai suglaudus, yra tokie:

1. Didelis sumažinimas darbo valandų skaičiaus.

2. Panaikinimas visokių prekybos su socialistiniais kraštais varžtų.

3. Drastiškas sumažinimas ginklavimosi lėšų, perkėlimas jų į socialiniams liaudies poreikiams patenkinti projektus.

4. Plačiausia viešųjų darbų programa, kuri pašalintų mūsų didmiesčiuose lūšnykus, aprūpintų visus mūsų vaikus moderniškais mokyklomis, išvystytų kuo puikiausią medicininį aptarnavimą visiems amerikiečiams, apsaugotų didžiulius gamtinius turtus nuo išsėmimo ir t.t. ir t.t.

Tokia ir tikrai tokia programa nušluotų bedarbių armiją ir sukurtų milijonus naujų darbų visiems darbininkams. Ir nereikia didelio galvočiaus, kad numatyti, jog ateina ir turės ateiti ta diena, kai šita programa turės ir bus priimta ir vykdoma gyveniman. Kitokio kelio iš dabartinės dilemos Amerikai nėra. Tie, kurie šiandien šią komunistų programą laiko utopiška, nerealia, negalima, neturi jokios programos, jokio atsakymo į kasdien vis karščiau degančią darbų suradimo problemą. Atsimenu: lygiai taip prieš keturiasdešimt metų su viršum atmetė ir utopiška vadino komunistų programą už pilnas ir lygias teises negrams. Betgi šiandien už tas teises jau kovoja dvidešimt milijonų negrų ir milijonai baltųjų Amerikos žmonių!

Teisingas, sveikas supratimas

Amerikos pažangiečiai su komunistais priešakyje seniai laikosi tos nuomonės, jog negrų kovos už lygias teises gali būti pilnutinai laimėtos tikrai vienybėje su darbininkų klase. Jie sako, kad tikrai darbininkų klasė yra natūralus ir pilnutinai pasitikimas negrų talkininkas.

Džiugu, jog tokios pat nuomonės laikosi bent jau kai kurie negrų sąjūdžio vadai. Įžymus veikėjas ir Jungtinių Tautų diplomatas dr. Ralph Bunche, rodosi, teisingai nušviečia jų nusistatymą, kai jis sako:

“Šita koncepcija (klasinis susipratimas ir klasinė vienybė)... pabrėžia abiejų klasių dirbančiųjų masių interesų sutapimą, ir kad tuos interesus galima apsaugoti tikrai abiejų grupių bendra veikla prieš samdytojus ir kapitalistinę santvarką, kuri nustato jų išnaudojimą.

...Šitokia problemos koncepcija turi savo šaknis ekonominėje konkurencijoje, kapitalistinės santvarkos įgyvendintoje. Toje sistemoje visi darbininkai yra lygiai išnaudojami, ir darbininkų klasės gretose pasidalijimas yra pavojinga jos silpnybė. Samdytojų klasė išnaudoja tradicinę tarp juodųjų ir baltųjų darbininkų nesantaiką, siekiančią net vergijos laikus, priešpastatydama juodusius darbininkus prieš baltuosius, palaidydamas, pagalba kurstymo rasišės neapykantos, tas dvi grupes pasidalijusias, ir tuo sukurdama pavojų abiem grupėms. Tuo būdu negrai dažnai panaudojami skebais ir streiklaužiais. Šitas pasidalijimas susilpnina profesines sąjungas ir sumažina visų darbininkų kolektyvių derybų jėgą. Darbininkų klasės stiprybė remiasi jos vienybe ir jos pajėgimu išstatyti prieš samdytojus bendrą frontą. Todėl baltieji ir negrai darbininkai turi pašalinti savo tradicinius prietarus vienų prieš kitus vardan jų pačių gero vės; jie turi sunerti rankomis ir petys petin maršuoti kovoje už išlaisvinimą prispaustųjų dirbančiųjų masių. Milžiniška negrų dauguma yra darbininkai, ir dauguma jų yra nekvalifikuoti (paprasti) darbininkai. Tuo būdu beveik visa negrų rasė paeina po šia ideologija. Juodosios ir baltosios masės, kartą susivienijusios, galėtų panaudoti savo skaičiaus baisingą jėgą išplėsimui nuolaidų iš samdytojų ir net iš pačios valdžios. Kai kurie numato sudarymą galingos darbo partijos, kurioje visi darbininkai, neatsižvelgiant į jų rasę, spalvą ar tikėjimą, bendrai darbuotųsi dėl panaudojimo politinio spaudimo, kurio jų skaičius nusipelnė, vardan liaudies masių. Ekonominiai interesai nugalėtų grupinius prietarus (nepasitikėjimus), ir negras darbininkas būtų traktuojamas kaip brolis ir lygus. Rasišio konflikto pagrindas yra ekonominės varžybos, sakoma, ir kaip greitai ekonominė struktūra tiek pasikeičia, kiek reikalinga garantavimui ekonominio saugumo masėms, dinamiškosios (varomosios) rasišio konflikto priežastys tampa pašalintos" ("An American Dilemma", p. 789).

Atrodo, kad visa atsakingoji negrų vadovybė savo veikla bei užsilaikymu siekia į kovą įtraukti visą darbininkų klasę. Jei,

tačiau, kaip nurodyta, kol kas dar nematome mūsų didžiojo darbininkų judėjimo kaip vadovaujančios jėgos toje teisių revoliucijoje, tai už tą negalima kaltinti negrų vadovybės.

Perspektyvos

Būtų didelė klaida susidaryti supratimą, jog šita socialinė revoliucija amerikiniame gyvenime dar nėra visiškai pasiekusi ir pajudiusi mūsų profesinių sąjungų judėjimo arba nesusilaukusi jokių atgarsių net ir tose sąjungose, kurios apima tikrai kvalifikuotus darbininkus ir kuriose rasišės diskriminacija žydėte tebežydi. Tokia pesimistinė pažiūra tikrai pasitarnautų paskleidimui beviltiškumo, nepasitikėjimo Amerikos darbo liaudimi. Mes gi nė valandėlei neprivalome prie to dasileisti.

Reikia storiausiai pabrėžti, kad šita revoliucija yra iš pat pamatų palietusi visą mūsų darbininkų judėjimą. Taip giliai ir plačiai visas judėjimas yra pajudintas, jog net patys konservatyviausieji jo vadovai nebepažinti šios negrų kovos ignoruoti. Na, o pažangesni ir toliau numatą vadovai nuoširdžiai padeda ją laimėti. Jeigu paimsime tą patį istorinį žygį į Vašingtoną, tai pamatysime, kad šimtai lokalinių profesinių sąjungų ir tokios didelės pramoninės sąjungos kaip Jungtinė automobilių pramonės darbininkų sąjunga, Jungtinė angliakasių sąjunga, rūbsiuvių sąjungos ir visa eilė kitų jam pritarė, jį rėmė. Iš tikrųjų, į negrų bendro fronto vadovybės kreipimąsi dalyvauti žygyje buvo toks didelis atsiliepimas, jog daug kas buvo nustebinti. Nereikia nė kalbėti, jog be profesinių sąjungų talkos tasai žygis nebūtų buvęs toks sėkmingas. Taj tiesa, ir tikrai tas faktas teikia vilčių, jog laiko eigoje mūsų darbininkų judėjimas supras ir atliks savo istorinį uždavinį.

Tiesa, ADF-IOK vadovybė su George Meany priešakyje demagogiškais pasiteisinimais atsisakė paremti žygį, bet negali ignoruoti negrų kovų už lygias teises ir prieš diskriminaciją darbuose ir profesinėse sąjungose. Dar daugiau: ji nutarė sudaryti centrinį kovai su diskriminacija profesinėse sąjungose komitetą ir jo pirmininku paskyrė tą patį George Meany. Gi Meany tuoj išsiuntinėjo visoms sąjungoms paraginimą

bei patarimą, kad visose jose nuo apačios iki viršaus būtų sudaryti panašūs vietiniai komitetai, kurie vadovautų veiklai prieš diskriminaciją. Tikslai įtraukiant į veiklą prieš rasinę diskriminaciją ne tik profsąjungų vadovus, bet ir eilinius narius, tikslas galės būti pasiektas. Todėl šitą ADF-IOK vadovybės organizacinį žingsnį nuoširdžiausiai sveikina visi pažangiečiai.

Tai, žinoma, dar nereiškia, jog jau viskas padaryta, kas galima ir turėtų būti padaryta toje situacijoje. Viena, pasilieka klausimas, kaip energingai toji vadovybė tas savo instrukcijas profesinėms sąjungoms vykdys gyveniman. Antra, toji vadovybė griežtai atsisako bausti išmetimu iš ADF-IOK tas sąjungas, kuriose rasinė diskriminacija tebepraktikuojama. Įdomu pažymėti, kad toji vadovybė anais metais su jokiomis ceremonijomis nesiskaitė, kai buvo pažangiųjų profesinių sąjungų klausimas. Ji vienu nutarimu ir rankos pamojimu išmetė laukan daugiau kaip pusę tuzino sąjungų su daugiau kaip milijonu narių. Juk tai buvo neapsakomai skaudus smūgis visam darbininkų judėjimui, bet Meany ir jo vadovaujama klika nepaisė, nes, girdi, "reikia nusikratyti komunistų įtakos mūsų judėjime".

Visa tai reikia turėti galvoje, kalbant apie ateities perspektyvas mūsų profesinių sąjungų vaidmeniui negrų kovose. Profsąjungų aukštoji vadovybė į tas kovas įsitrauks tik tokiu mastu, kiek ji bus priversta iš apačių. Bet vienas dalykas aiškus: rasinė diskriminacija turės eiti laukan iš mūsų profsąjungų judėjimo taip lygiai ir tikrai, kaip ji eis laukan iš viso mūsų "amerikinio gyvenimo būdo". Ji atgyveno savo dienas. Turės išsipildyti tikra to žodžio prasme sena marksistinė tiesa, kurią taip seniai ir ryžtingai Amerikoje puoselėja pažangiečiai, jog tikrai laisvu galės jaustis darbininkas baltojoje odoje tikrai tada, kada tikrai bus laisvas jo brolis juodojoje odoje. Mes jau dabar gyvename sprendžiamąją valandą. Ją jau dabar sprendžia arba tuojau turės spręsti kiekvienas Amerikos žmonių sambūrys, ir mūsų profesinės sąjungos ne-

galės pasilikti paskutinėje vietoje. Tam ženklų jau visur pilna. Ir džiugu matyti, kaip vis daugiau ir daugiau baltųjų organizuotų darbininkų paduoda ranką juodiesiems darbininkams bendrajame žygyje į naują ateitį, į naują amerikinio gyvenimo būdą, absoliutiškai laisvą nuo bet kokios rasinės diskriminacijos bei neapykantos. Senasis būdas su savo rasiniais prietarais ir žiaurumais traukiasi iš kelio, ir tikslai laiko klausimas, kai jis nudardės į negarbingų atgyvenų muziejų.

V. Jocaitis

PLIENO PAUKŠČIAI

žemę raižo plieno paukščiai,
iš sidabro jų sparnai,
Jiems nebaisūs jokie aukščiai,
jokie toliai, vandenai.

Jie pakyla, nusileidžia
kontinentuose visuos,
Su audrom, su vėtrom žaidžia,
kelią randa debesuos.

O tuos paukščius stebuklingus
veda tik žmogaus ranka
Ir mintis jo pergalinga,
ir valia jo nemenka.

Knibžda taip žmonių skruzdynas
ir sparnuotų, ir pėsčių,
Ir, apskridę jie žemynus,
rengias kilti prie žvaigždžių.

Kur veržies, žmogau sparnuotas?
Ko tu ieškai žvaigždynuos?
Nebijai paklysti plotuos
tu Visatos amžinos?

Ar vilies didybėj savo
išmatuoti jos ribas
Ir nukelti už jų galo,
tu žmogaus jau sodybas?

Nėr ribų Visatos toliams,
nėra skaičiaus žvaigždynams,
Nėr ribų ir žmogaus šuoliams,
nėra kliūčių jo sparnams!

Daina, skirta liaudžiai

Kompozitoriaus MIKO PETRAUSKO 90-osioms gimimo metinėms

A. KALINAUSKAS

“1906 metais mes turėjome muzikos literatūroje pačių lietuvių kūrybos vos keliolika dainų, o Mikas Petrauskas Vilniuje jau statė liaudies operą “Birutė”, — rašė savo laiku kompozitorius Stasys Šimkus. “Pamenu, — pasakoja jis toliau, — kai patekau į Vilnių ir išgirdau Petrausko choras ir jo dainas, klausydamas aš verkiau ir virpėjau kaip lapas”.

Iš tikrųjų 1906 metų rudenį įvyko įžymus faktas lietuvių kultūros istorijoje — tų metų lapkričio 6 dieną dabartinėje Valsty-

M. PETRAUSKAS

bės filharmonijos salėje buvo pastatyta pirmoji lietuviška opera “Birutė”. Tai buvo kartu ir pirmasis operos spektaklis lietuvių kalba. Operą parašė ir jos pastatymui vadovavo tik ką baigęs Petrogrado konservatoriją kompozitorius Mikas Petrauskas.

Būdamas ateistas ir demokratinių pažiūrų žmogus, M. Petrauskas, dar mokydamasis Petrograde, užmezgė ryšius su pažangia

studentija, artimai bendravo su darbininkais. Kartu su kitais revoliucingai nusiteikusiai studentais jis aktyviai dalyvavo 1905 metų revoliuciniuose įvykiuose, ir todėl slapta turėjo palikti Petrogradą. Grįžęs į Vilnių, jis ir čia gyveno slapta — jo pavardė net “Birutės” programoje nebuvo minima.

Visuomeninė Miko Petrausko veikla rado platų atgarsį ir jo muzikinėje kūryboje. Jis buvo aršus “menas-meniui” teorijos priešas. Tuo metu, kai kiti lietuvių kompozitoriai dar tarnavo vargonininkais bažnyčioje ir jų kūryba apsiribodavo vien liaudies dainų harmonizavimu arba viena kita romantiška daina, M. Petrauskas jau kūrė pirmąsias lietuviškas operetas bei operas, solines ir choriškas dainas, pasižyminčias giliu demokratiškumu, revoliuciniu patosu. Jo plunksnai priklauso ir pirmosios lietuviškos revoliucinės dainos. Tad suprantama, kad 1905 metų revoliucijai pralaimėjęs, M. Petrauskui carinėje Rusijoje pasidarė neįmanoma gyventi. Jis išvyko į užsienį ir apsigyveno JAV. Čia jis tęsė savo veiklą — organizavo choras, statė operas ir operetas, mokė jaunimą muzikos.

1910 metais Tilžėje buvo išleistas jo dainų rinkinys “Trimitas” (leidėjas — Amerikos Lietuvių socialistų sąjunga). Didžioji dainų dalis parašyta revoliucine tematika. Kai kurios iš jų — visiems žinomos revoliucinės dainos, kompozitoriaus suharmonizuotos ir aprūpintos lietuvišku vertimu (“Internacionalas”, “Marselietė”, “Darbininkų marsalietė”, populiaros revoliucinės lenkų dainos “Varšuvietė”, “Raudona vėliava”, “Ant barikadų” ir kt.).

Jau pačioje pirmojoje rinkinio dainoje, sukurtoje poeto Jovaro tekstu, sutinkame kovingą raginimą nusimesti priespaudos jungą:

“Sukelkime kovą lyg audrą griausmingą,
Prikelkime brolius vargdienius”.

Panaši tematika vyrauja ir kitose pagal poetų J. Janonio, Jovaro ir kitų tekstus sukurtose originaliose M. Petrausko dainose: "Badaujančių giesmė", "Darbininkų giesmė", "Mes žuvom ir kentėjom" ir kt.

Po šio rinkinio sekė kitas. Jis pasirodė Jungtinėse Amerikos Valstijose 1912 metais. Jo dainose ne tik raginama į kovą už laisvę, bet ir demaskuojama veidmainiška reakcinė dvasininkijos veikla. Iki 1920 metų M. Petrauskas išleido dar keletą "Darbininkų dainų" sąsiuvinį.

Muzikinis kompozitoriaus palikimas nemažas. Be savo operų "Eglė žalčių karalienė" ir "Birutė", jis sukūrė dar apie dvidešimt operečių ir apie pusantro šimto dainų.

Lietuviškai buržuazijai Mikas Petrauskas ir jo kūryba buvo svetimi ir nepageidautini. Grįžęs 1920 metais į gimtąjį kraštą, jis buvo sutiktas su dideliu nepasitikėjimu, ilgą laiką negalėjo susirasti sau darbo. Buržuazinė-klerikalinė "nepriklausomos" Lietuvos valdžia nepritarė ir jo vertingoms pastangoms įsteigti "Liaudies operos" teatrą. M. Petrausko vardas net nebuvo paminėtas buržuazinėje Lietuvoje išleistame "Muzikos almanache", kuriame, kaip pats komposito-

rius rašė savo dienoraštyje, "vargonininkų net gimimo dienos surašytos".

Dėl savo pažangaus demokratiškumo M. Petrausko kūryba fašistinės buržuazijos sąmoningai buvo ignoruojama. Net jo opera "Eglė žalčių karalienė" tik 1939 metais išvydo Kauno operos teatro rampos šviesas, nors originalių lietuviškų operų teatro repertuare buvo be galo maža.

Bet liaudyje ir šiandien skamba daugelis Miko Petrausko dainų, ne viena jų ("Jau vakaras buvo", "Kampe tupi" ir kt.) tapo tiesiog liaudies dainomis — taip artimai su liaudies dainų intonacijomis susijusi kompozitoriaus muzika. O to juk savo kūryboje ir siekė M. Petrauskas, prieš pat mirtį (1937 m.) viename straipsnyje rašęs: "Aš noriu rašyti liaudžiai. Aš noriu, kad mano muzika galėtų naudotis platieji gyventojų sluoksniai".

Tarybų Lietuvos darbo žmonės visada su pagarba mini vieną iš pirmųjų lietuviškos muzikos pionierių, pirmąjį lietuviškų operų ir revoliucinių dainų kūrėją, aktyvų visuomenininką — kompozitorių Miką Petrauską, kurio pradėtą darbą dabar sėkmingai tęsia pirmoji tarybinių kompozitorių karta.

TARYBINĖ MOTERIS

Mes — svajotojos.

Nepataisomos.

Mylim pasakas.

Pasakų klausomės. —

Mes ant rankų supame žemę,
mes žvaigždžių žvilgėjimu prausiamės
jau seniai.

Tik mumis vakarai

netikėjo anksčiau,

negalvojo, kad galim pakilti aukščiau
už svajonę.

Bet jei moteris myli, —

jinai apkabina,

nors jos meilė ir būtų

žvaigždynų žvaigždynai, —

vis tiek.

Nes kai moteris myli —

tai pasakos tampa tikrove.

Ir tuomet kiekviena kiekviena

negerovė —

priešas.

Ir kiekvienas,

kas pasaką griaua ir griovė —
priešas.

Nes, jei moteris myli, —

ji stato ir džiaugias,

ir kiekvienas, kas stato, —
atrodo jai draugas.

Ir tuomet

vandenynai, žemynai, žvaigždynai —
ne riba.

Ir tuomet stiprios rankos

erdves apkabina,

ir išlėkė į kosmosą plieno laivai —
ne svaja.

Jeigu būtų kitaip,

tai negimtų pas mus

nė žuvėdra — drąsi Valentina.

Ir nebūtų tokių,

kaip jinai.

D. Zakienė

Atsiminimai apie rašytoją Vienuolį

JUSTAS PALECKIS

Kai galvoju apie pažintį su VIENUOLIU, prisimenu pirmąjį pasaulinį karą. Buvau dar labai jaunas, gyvenau Rygoje ir uoliai skaičiau lietuviškus laikraščius. O Ryga savo laiku buvo žymiu lietuvių kultūrinio gyvenimo centru. Kartais ten eidavo net keletas lietuviškų laikraščių. Iki karo Rygoje buvo leidžiamas ir pirmasis bolševikiškos krypties laikraštis "Vilnis". Vokiečiams okupavus Lietuvą, užsidarius 1915 metais L. Jakavičiaus leistam pažangios krypties laikraščiui "Rygos Naujienos", kurį laiką vieninteliu lietuvišku laikraščiu tuometinės Rusijos teritorijoje buvo likęs klerikalų "Rygos Garsas". Tik vėliau pradėjo

VIENUOLIS-ŽUKAUSKAS

eiti lietuvių laikraščiai Petrapilyje. O ypač jų daug Rygoje, Petrapilyje ir kitur atsirado po 1917 metų vasario buržuazinės revoliucijos.

Kaip tik toje ano karo metų spaudoje teko pirmą kartą susipažinti su Vienuolio vardu. Ypač prisimenu Vienuolio rašytus karo vaizdus, o taip pat feljetonus, kuriuose jis pasišaipydavo iš daugybės susikūrusių po vasario revoliucijos partijų bei jų rietenų, tiesa, neįsigilindamas į tų ginčų ir kovų esmę.

Tik vėliau, jau po pirmojo pasaulinio karo, dar Rygoje begyvendamas, pradėjau su-

sipažinti su Vienuolio kūriniais iš jo knygų. Latvių žurnalistas Sprogis, kurs mokėjo lietuviškai, sumanė išversti į latvių kalbą Vienuolio "Paskenduolę" ir prašė mane padėti išaiškinti kai kuriuos jam nesuprantamus žodžius bei sakinius. Tuo būdu susipažinau su pagarsėjusiu Vienuolio kūrinium, kurs išėjo dar prieš karą, bet man neteko jo skaityti. "Paskenduolė" buvo išleista latvių kalba bene 1922 metais "Veronikos" pavadinimu.

Pirmas susitikimas

Sunku dabar prisiminti, kada teko susipažinti su pačiu Vienuoliu—Antanu Žukausku. Greičiausiai tai bus įvykę arba Kauno Dramos teatre, kur jį tekdavo karts nuo karto matyti, arba per kokį rašytojų ar žurnalistų pobūvį.

Tačiau aiškiai atsimenu pirmuosius susitikimus su Vienuoliu jau tarybiniais laikais. Tai buvo 1944 metais netrukus po Vilniaus išvadavimo. Sutikau jį Vilniaus gatvėje besidairantį į aplinkui riogsančius griuvėsius, sielvartaujantį, susirūpinusį. Karštai pasisveikinome ir kartu nuėjome Gedimino aikštės link. Išreiškiau džiaugsmą matydamas jį gyvą ir sveiką, pergyvenusį sunkius okupacijos metus. Prisiminėme bendrus pažįstamus, skaičiavome kas pasiliko, kas nuėjo klaidinkeliais ir išdūmė su hitlerininkais, apgailėjome žuvusius ir mirusius, jų tarpe mielą žmogų ir puikų poetą Kazį Binkį.

— Gedimino bokštas — ir tas nukentėjo! — pastebėjo Vienuolis, rodydamas į apgriautą bokštą, kai artinomės į rūmus Gedimino kalno papėdėje, kuriuose laikinai buvo įsikūręs Aukščiausios Tarybos Prezidiumas, o paskui — Pionierių rūmai.

Ilgai tada kalbėjomės su Vienuoliu. Jis daug pasakojo apie okupacijos metus, apie šurpias žmonių žudynes, apie didelį moralinį pakrikimą, kurį atnešė hitlerininkai. Kalbėjo jis apie tuos gąsdinimus, kuriuos skleidė bėgdami iš Lietuvos hitlerininkai ir

jų pakalikai. Intelligentams reikėję stiprių nervų ir didelės ištvėmės, kad nepasiduoti tų gandų sukeliamai panikai ir bėgimo psichozui, kurį stengėsi įkvėpti skubėjusieji savo kudašių išnešti. Esą ir dabar dar kaime įvairių kalbų, netikrumo. Ir jam pačiam dar daug kas esą neišku dėl ateities, dėl lietuvių tautos likimo.

Tos abejonės nebuvo man naujiena, nes jų teko girdėti iš daugelio inteligentų. Aiškindamas tarybų valdžios politiką ir uždavinius, prašiau Vienuolį, kaip autoritetin-

JUSTAS PALECKIS

gą savo krašto veikėją ir rašytoją, aktyviai skleisti tiesą apie padėtį, kovoti prieš tuos, kurie tebeplatina okupantų melus ir žaloja liaudies sąmonę, stumia žmones į naujas nelaimes.

Su naujojo gyvenimo dvasia

Per tą pirmą susitikimą, o ir dar vėliau Vienuolis darė įspūdį sumišusio, tebeklaidžiojančio, kryžkelėje tebestovinčio inteligento. Tai buvo ne stebėtina. Nors Vienuolis ir buvo patyręs nemažai nusivylimo buržuazinės santvarkos reiškiniais, kuriuos ne kartą kritikavo, vis dėlto jam giliai tūnojo

anų laikų ideologija. Bet juo toliau, juo labiau jis pradėjo persiimti naujojo gyvenimo dvasia, vis tvirtesnė darėsi jo pozicija socialistinėse santvarkos kūrime.

Ir džiugu buvo po kurio laiko išgirsti Vienuolio pasiryžimą atvaizduoti tolimesniuose savo literatūros kūriniuose Lietuvos liaudies kelią, jos pergyvenimus tuose didžiuose istoriniuose įvykiuose ir lūžiuose, kurių liudininku jam teko būti. O netrukus jis jau pradėjo pasireikšti kaip aktyvus tarybinis rašytojas.

Žymiai Vienuolį paveikė jo kelionės į Kaukazą. Jau 1946 metų spalio mėnesį jis kartu su Petru Cvirka, Juozu Paukšteliu ir Albinu Žukausku važiuoja į šalį, kurioje gimė jo "Kaukazo legendos". Grįžęs jis man su entuziazmu pasakojo apie savo įspūdžius ir pergyvenimus pamačius senas pažįstamas vietas, jų tarpe ir buvusį Metecho kalėjimą Tbilisyje, kuriame jam teko kalėti ryšium su 1905 metų revoliucijos įvykiais, kuriuose jis dalyvavo. Bet ypatingai jis džiaugėsi tais dideliais pasikeitimais, didele pažanga, kurios pasiekė gruzainai ir kitos Kaukazo tautos tarybinėje santvarkoje. Kaukazas taip traukė Vienuolį, kad po kelių metų jis dar kartą ten nuvyko ir daugelį vietų apkeliavo.

1947-ji metai. Pirmieji po karo rinkimai į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą. Iškeltųjų liaudies kandidatų tarpe matome ir rašytoją Antaną Žukauską-Vienuolį. Anykštėnai karštai paremia savo tėvynietį ir vieningai išrenka jį savo deputatu. Paskui jis dar du kartus išrenkamas Aukščiausiosios Tarybos deputatu — 1951 ir 1955 metais.

Jau kaip deputatas

Sutinku A. Žukauską-Vienuolį kaip deputatą ne tik tai Aukščiausiosios Tarybos sesijose. Jis dabar dažnas svečias Prezidiume. Kiekvienas jo apsilankymas liudijo apie didelį jo jautrumą ir kiekvienam žmogui ir visuomeniškiems reikalams.

Gyvendamas Anykščiuose ir dažnai apsilankydamas kaime, jis vis buvo liaudies tarpe, pažino jos reikalus, stengėsi padėti žmonėms suprasti ir kurti naująjį socialistinį gyvenimą. Jis pats eina pas žmones, skaito paskaitas, daro pranešimus, kalbasi

su valstiečiais ir miestiečiais, o žmonės eina pas jį su savo skundais, pageidavimais, pasiūlymais. A. Žukauskas-Vienuoelis dalyvauja vykdomųjų komitetų posėdžiuose, lanko kolūkius ir įmones, arteles ir knygynus, mokyklas ir skaityklas, vaistines ir ligonines. Jis rūpinasi žmonių buitimi ir ūkiu, švietimu ir kultūra. Jis neapsiriboja Anykščių rajono ir savo rinkiminės apygardos reikalais, jam rūpi ir plačios respublikinės reikšmės klausimai, kuriuos jis kelia kaip liaudies atstovas.

Ir Aukščiausios Tarybos Prezidiume, ir Ministrų Taryboje, ir įvairiose ministerijose bei kitokiose įstaigose galima atrasti deputato A. Žukausko-Vienuolio raštų ir jo persiųstų piliečių pareiškimų įvairiais klausimais. Pastebėjęs kokius trūkumus ar negeroves, jis eina arba rašo į atitinkamas įstaigas, reikalauja ištirti, sutvarkyti. Aktyviai dalyvaudamas Aukščiausiosios Tarybos sesijose jis ne kartą pasisako keldamas opias gyvenimo problemas.

Savo rinkiminėje apygardoje A. Žukauskas-Vienuoelis buvo labai populiarus. Dažnai susitikdamas su rinkėjais, jis aiškina jiems sesijose priimtus įstatymus, teikia patarimus. Ypatingą reikšmę turėjo jo veikla kolūkių kūrimosi laikotarpiu, kada labai svarbu buvo išaiškinti socialistinio žemės ūkio pagrindus ir padėti pirmuose naujojo kelio žingsniuose.

Tuo sudėtingu didelių persitvarkymų laikotarpiu A. Žukauskas-Vienuoelis ypač dažnai atvykdavo pasikalbėti, pasitarti, išsiaiškinti, kad ir pats galėtų suprasti tarybų valdžios sumanymus ir politiką ir žmonėms patarti. Ir kaip nuoširdžiai jis džiaugėsi, kai po pirmųjų organizavimosi ir sunkumų nugalėjimų metų atėjo kolūkių sustiprėjimo ir augimo metai, kai pamatė, jog pastangos nebuvo tuščios, jog kolektyvinė santvarka užtikrina mūsų valstiečiams ir ūkinę gerovę, ir šviesesnį gyvenimą bei lengvesnį darbą.

Svarus rašytojo žodis

Negalėjo nesijaudinti žilagalvio rašytojo pasisakymu per vieną Lietuvos Tarybinių rašytojų suvažiavimą, kada jis sveikino rašytojus Anykščių kolūkiečių vardu. Tuo jis,

įžymusis mūsų tautos rašytojas, ryškus socialistinio realizmo metodo įgyvendintojas savo kūryboje, pabrėžė savo tvirtą ryšį su gyvenimu, su socialistine realybe. Kreipdamasis į rašytojų jaunimą, Vienuoelis toje kalboje pažymėjo, kad jaunimas dabar turi nepalyginamai palankesnes sąlygas už tas, kurias turėjo senoji karta. Jaunieji dabar negali nei skųstis, nei teisintis, bet jie turi nuoširdžiai ir uoliai dirbti, tobulinti savo talentą, kurs gali augti tiktai nuolatiniame darbe, kūrybiniame procese.

Tai buvo viena daugelio kalbų, kurias Vienuoelis yra sakęs per rašytojų susitelkimus Vilniuje ir Maskvoje, o taip pat įvairiomis literatūrinio pobūdžio progomis. Visada įdomu būdavo išklausti jo, populiaraus ir autoritetingo literatūros meistro, minčių, skirtų ir kolegoms rašytojams, ir plačiai visuomenei.

Dažnai tekdavo mudviem kalbėtis su Vienuoeliu jo literatūrinio darbo reikalais. Daugiausiai rūpesčio jis turėjo su "Puodžiūnkiemiu", kurį pradėjo rašyti tuoj po karo ir keletą metų gyveno tuo kūrinium, vis jį šlifodamas, tobulindamas. Kartais jis ateidavo pasidžiaugti savo laimėjimais, kai pasisekdavo daug ir gerai parašyti, surasti įdomių situacijų, išryškinti romano veikėjų būdingus bruožus. Kartais ateidavo ir pasiskųsti dėl redaktorių pastabų ir kritikų priekaištų, svarstant romano rankraštį, o dažnai ir su padėka atsiliepdavo į gerus kritikų patarimus.

Malonu buvo matyti Vienuoelį, kai jis vieną 1952 metų balandžio dieną atėjo dėkodamas už vyriausybinių apdovanojimų ryšium su jo 70 metų amžiaus sukaktuvėmis. Tuo pat metu jis padovanojo man ką tik išėjusio "Puodžiūnkiemio" I tomo egzempliorių. Ta proga Vienuoelis pasidalino savo planais dėl tolimesnio darbo. Jis turėjo sumanymą plačiai atvaizduoti romano veikiančių asmenų likimą tolimesnių įvykių fone — hitlerinėje okupacijoje, kovose prieš hitlerininkus ir išvaduotoje Tarybų Lietuvoje.

Netrukus su Vienuoeliu susitinku per Petro Cvirkos mirties 5 metų minėjimo vakarą. Jis pilnas energijos, aktyvumo, kupinas naujų sumanymų. Pasakojo parašęs "Puo-

džiūnkmiemio" II tomo geroką dalį. Kiek pasiskundė, kad jo redaktorius neturįs laiko redaguoti, ir todėl šio tomo išleidimas galįs susitrukdyti. Sakėsi norįs parašyti autobiografinį kūriniį. Kaip žinome, už keletos metų išėjo jo knyga "Iš mano atsiminimų".

Sutikimas jo tėviškėje

Iš daugelio susitikimų su Vienuoliu pats ryškiausias ir įdomiausias buvo 1955 metų birželio mėnesį. Patekęs į Anykščius sumaniau aplankyti Vienuolį jo namuose. Radau jį begulintį. Maniau, kad sergąs, bet, pasirodo, taip sau besilsįs. Jis atsikėlė ir reiškė džiaugsmą mūsų pirmu pasimatymu Anykščiuose. Ir prieš tai esu keletą kartų buvęs Anykščiuose, bet vis jo nesurasdavau namie — čia jis į kolūkį išėjęs, čia keliaująs po Kaukazą, čia į Vilnių išvykęs.

Jaučiausi tada ne visai sveikas, todėl prie pietų stalo bandžiau atsisakyti nuo bet kio stipresnio gėrimo, nes laikiausi dietos. Bet negalėjau išsilaikyti neparagavęs poros stikliukų "Antano Vienuolio recepto trejų devynerių", kurias jis, senas vaistininkas, vadino geriausiu vaistu nuo visų ligų. Ta proga jis pasiskundė dėl savo sveikatos, nes širdis susilpnėjusi, turėjęs keletą priepuolių.

Tada kartu su Vienuoliu ir rajono komiteto sekretoriumi V. Lukaševičiu nuvažiavome į Liudiškių kalną, aplankėme Jono Biliūno kapą, ant kurio dar nebuvo pastatytas paminklas, kurs vėliau jį papuošė. Vienuolis pažymėjo, kad štai tik dabar, tarybiniais laikais, išsipildė J. Biliūno pageidavimas būti palaidotam prie šventosios krantų. Aš papasakojau apie savo atsilankymą Zakopanėje, Lenkijoje, 1939 metais, kada pabuvau ten ir prie J. Biliūno kapo.

Paskui per J. Biliūno aprašytąjį Piestupį nuvažiavome į jo gimtąjį kaimą. Tada dar buvo remontuojamas namelis, kuriame rašytojas išvydo pasaulį. Pasirodo, ten gyveno J. Biliūno giminaičiai, jo sunėno žmona, kurios sūnus, taip pat Jonas Biliūnas, tuomet mokėsi vidurinėje mokykloje.

Žinojau Vienuolį kaip pagarsėjęsios Antano Baranausko klėtelės ir kitų šio poeto palaikų saugotoją. Bet čia patyriau, kad jis ne mažesniu uolumu rūpinosi ir J. Biliūno atminties įamžinimu, jo gimtojo namelio

pavertimu memorialiniu muziejumi, o taip pat paminklo statyba.

Šioje kelionėje teko patirti, kaip Vienuolis karštai ima prie širdies kiekvieną netvarką, mažiausią negerovę. Ypač piktinosi jis kai kurių žmonių bauriais chuliganiškais veiksmais, apsileidimo ir nekultūringumo reiškiniiais, kurių dar pasitaiko. Tiesiog netverdamas pykčiu Vienuolis kalbėjo apie aplaužytą tvorelę prie J. Biliūno kapo ir apie kitokius niekdarbius.

Pokalbis apie žmones

Kiek vėliau, jau grįžtant mums į Anykščius, užėjo kalba apie jo "Paskenduolės" įscenizavimą Vilniaus Dramos teatre. Šiaip jis buvo patenkintas, kad jo senasis kūrinys atgijo naujam gyvenimui scenoje. Tačiau čia pat jis pastebėjo, kad esą per žiauriai atvaizduoti kai kurie neigiami tipai. Jie esą parodyti tokiais niekšais, kokių negalį būti lietuvių tautoje. Jam atsakydamas priminiau, kad štai jis pats ką tik piktinosi niekšiskais darbais, apie kuriuos turėjo progos patirti. O tai jau nekalbant apie tuos nužmogėjusius budelius ir sadistus, kurie okupacijos metu ir banditizmui siaučiant vykdė masines žudynes, kankino ir užmušinėjo nekaltus žmones, net bejėgius senius ir kūdikius. Deja, tokių niekšų, darančių gėdą savo tautai, nemažai pasitaikė lietuvių tarpe.

Nuėjome su Vienuoliu į Anykščių vidurinę mokyklą, kurią prieš metus mačiau dar statomą. Galėjai pastebėti, kad Vienuolis čia kaip namie, kad ir čia įdėta dalis jo širdies. Toks žvalus, toks gyvas buvo Vienuolis, kai vaikščiojome po mokyklą, kad negalėjo ateiti į galvą, jog už metų matysiu jį šioje mokyklos salėje begulintį kars-te...

Nors jau buvau matęs A. Baranausko klėtelę, bet negalėjau neužėiti dar kartą su jos globotoju Vienuoliu. Jis vaizdingai ir smulkiai papasakojo apie kiekvieną daikteliį, apie kiekvieną raštelį, susijusį su "Anykščių šilelio" autoriumi, ypač su jo jaunyste, kurios dalį Baranauskas praleido šioje klėtelėje. Pasakojo ir apie savo susitikimą su vyskupu Baranausku Seinuose, kurs aprašytas jo atsiminimuose, apie savo giminystę

su juo. Užėjome dar kartą ir į Baranausko parodėlę, įrengtą viename Vienuolio namų kambaryje. Jau tada Vienuolis pasakojo apie jo rūpesčius dėl apsauginio gaubto viršum Baranausko klėtelių, kurs vėliau ir buvo pastatytas.

Pasivaikščiujome po sodą besikalbėdami apie rašytojus anykštėnus. Staiga Vienuolis sustojo ir, rodydamas į gėlių lysvę priešais namus, pasakė:

— Šią vietą pasirinkau savo amžinam poilsiui. Kai numirsiu, tegul mane čia palaidoja.

Reiškiau viltį, kad tai bus dar negreit, nes atrodė toks tvirtas, toks tiesus, o tiek darbų turi, kad nėra laiko mirti. Jis sutiko, kad tikrai daug reikėtų dar padaryti, turi daug sumanymų, o ir "Puodžiūnkiemį" reikia toliau rašyti. Atsisveikindamas Vienuolis prašė neaplenkti jo, kai pasitaikys būti Anykščiuose.

Paskui vėl eilė susitikimų su Vienuoliu Vilniuje ir sesijose, ir rašytojų susirinkimuose, ir Prezidiume, kur jis dažnai užsukdavo savo rinkėjų reikalais.

Vienas atsimintinių susitikimų buvo per priėmimą Urugvajaus lietuvių delegacijos garbei 1956 m. gruodžio mėnesį. Tai buvo pirmoji platesnė užsienio lietuvių grupė, atvykusi po karo į Tarybų Lietuvą. Per šį atsisveikinimo pobūvį ir iš mūsų, ir iš svečių pusės buvo pasakyta daug jaudinančių kalbų, išreikšta daug jausmų. Urugvajiečių ir mūsų širdis graudendamas gražiai kalbėjo tada Vienuolis. Jiš prisiminė laikus, kada jis pats gyveno toli nuo Lietuvos, kaip buvo išsilgęs Tėvynės, kaip graudžiai širdyje skambėdavo Baranausko daina "Sudiev, Lietuva". Jis karštai ragino svečius neužmiršti savo krašto tolimajame Urugvajuje ir savo meilę Lietuvai perduoti jaunajai kartai.

75-sis jo gimtadienis

Graži ir jaudinanti iškilmė buvo Vienuolio 75 metų sukaktuvių minėjimas 1957 m. balandžio 7 d. Tą pavasario dieną rinkomės į Konservatorijos salę, kuri buvo pilna žmonių, gausiais plojimais sutikusių garbingą jubiliatą. Ilga buvo sveikintojų eilė. Tai ne tik respublikos vadovaujančių įstai-

gų ir organizacijų atstovai. Čia buvo ir skaitytojų deleguoti rašytojo gerbėjai iš Ukmergės rajono, ir "Lelijos" siuvimo fabriko kolektyvo įgaliotiniai, ir Kauno visuomenės atstovai, ir, žinoma, anykštėnai. Ir visi ne tik su sveikinimais ir linkėjimais, bet ir su gėlėmis bei dovanomis.

Kaip giliai, iki ašarų ir Vienuolį, ir mus visus sujaudino Liaudies dainų ir šokių ansamblio choras, kurs vietoje sveikinimo ir dovanų, sudainavo taip visiems žinomą ir mielą dainą "Kaip gi gražus, gražus rūtelis darželis".

— Mes nerandame tokių gražių gėlių, kurios galėtų tikti Jūsų, brangus jubiliate, šventės grožiui, — sakė to ansamblio vadovas Jonas Švedas.

Specialiai atvykusio rašytojo L. Slavino perskaitytas sveikinimas nuo Maskvos rašytojų, daugybė sveikinimo telegramų iš broliškųjų tarybinių respublikų — Baltarusijos, Latvijos, Uzbekistano, Kirgizijos, saulėtos Gruzijos, Ažerbaidžano ir kitų, o taip pat sveikinimai iš Lenkijos Liaudies Respublikos — visa tai liudijo apie Vienuolio populiarumą toli už Lietuvos ribų.

Įteikdamas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo vardu raštą, kuriuo Vienuoliui suteikiamas Lietuvos TSR Liaudies rašytojo garbės vardas, sveikinau jubiliatą, pažymėdamas jo įžymius nuopelnus lietuvių literatūros ūgdyme ir socialistinėse sąmonės formavime.

Rašytojo žodis

Giliai susijaudinęs kalbėjo Vienuolis. Jis nuoširdžiai dėkojo partijai ir vyriausybei ne tik už jo pagerbimą ir apdovanojimą, bet ir už puikias kūrybines sąlygas, kurios yra suteiktos rašytojams, už rūpinimąsi liaudies gerove, už lietuvių kultūros vystymą. Jis priminė senus laikus, kai mokykla ir kultūra buvo prieinami tik išrinktiesiems, kai liaudis buvo skandinama tamsoje ir prietaruose.

Jausmingai kalbėjo Vienuolis apie gražų savo gyvenimo vakarą, palygindamas jį su gražiu saulėlydžiu.

— Prisipažinsiu, kad man senatvė ne mažiau maloni, kaip jaunystė, — sakė jis. — Nors ir ne taip dažnai pasišaunu naujiems žygiams, bet nejaučiu, kad būčiau pavargęs

gyventi ir kurti, ir dabar, sulaukęs septyniasdešimt penkerių metų, vis dar gyvenu kūryba ir svajoju apie neparašytus siužetus, vis dar tikiuosi užbaigti, ką esu užsibrėžęs. Man ir mano kartos žmonėms teko pradėti literatūrinį darbą carinės priešpaudos laikais ir dirbti jį buržuazijos viešpatavimo metais, kai kūrybai nebuvo palankių sąlygų. Koks begalinis skirtumas, kai palygini anuos laikus su tarybiniu gyvenimu — dabar mūsų, darbo žmonių, valdžia nesigaili pastangų ugdyti literatūrai. Mes, senieji rašytojai, džiaugiamės, kad mūsų pradėtas darbas nepaliktas likimo valiai, kad jau atėjo šauni talentinga jaunųjų pamaina, kuri Tarybinės vyriausybės ir Komunistų partijos globojama, didžiųjų meninio žodžio meistrų ugdoma ir mokoma, iškels mūsų literatūrą į tokias meno aukštumas, apie kurias mes seniau tik svajoti tegalėjome.

Tą pačią vasarą, kelioms dienoms užsukęs į Palangą, vaikščioju jau pajūriu. Stai ga matau taip pažįstamą aukštą tiesią figūrą, žila galva, maloniai besišypsantį veidą.. Tikrai — Vienuolis. Jis buvo judrus, kaip visuomet, kalbus, matyt, geroje nutaikoje. Džiaugėsi puikiai vasarojās Palangoje, pasimaudās jūroje, jaučiasi sutvirtėjęs.

Dar žadās nuvažiuoti į Platelius pas sūnų Stasį, kur jam vis malonu pabūti tarp artimųjų ir pasigrožėti puikiu ir taip pamėgtu Žemaitijos kampeliu. Ragina ir mane atvažiuoti, paplaukioti po žavingą ežerą, kuriame jo sūnus, aistringas būriuotojas, įsteigė jacht-klubą ir išjudino žemaičius į vandens sportą. Atsisveikinome — iki pasimatymo.

Deja, tai buvo paskutinis pasimatymas.

Jau netrukus, tų pačių 1957 metų rugpiūčio mėnesio dieną stovėjome su draugais prie Antano Žukausko-Vienuolio atviro kapo prieš įleidžiant karštą į žemę jo pasirinktoje vietoje. Savo kalbomis sakėme paskutinį sudiev tam žymiam rašytojui, liaudies deputatui, taurios sielos žmogui, ištikimam savo liaudies sūniui. Tūkstančiai anykštėnų ir atstovų iš Vilniaus bei iš kitų Lietuvos kraštų, svečiai iš broliškų respublikų atėjo jo palydėti į paskutinio poilsio vietą. Tūkstančiai žmonių iš visų Lietuvos kampelių ir iš kitų šalių atvyksta prie jo kapo nulenkti galvą, pagerbti žmogų, kurs labai mylėjo žmones, mylėjo gyvenimą, mylėjo savo Tėvynę, nužengusią socializmo keliu.

1963. 9. 22.

Mirzda Kempė

IR DAINOS IŠSKLEIDĖ SPARNUS

Tiek žalumos ir spindulių!
Jau dingo šaltis ir pusnynai..
Ir einam su tavim keliu —
Dainų tai šventė šaukia mus,
Nugriaudėjus pirmam griauštinui

Ir dainos išskleidė sparnus,
Jos lekia ir žėruoja.
Ir jų skambėjimas gaivus
Lyg vyturys plasnoja.

Dainų tai šventė šaukia mus
Iš miestų ir iš kaimų.

Visi sujunkime balsus:

Ir plauks viršum laisvos šalies
Mūs dainos apie laimę.

Greta senų dainų skambės
Melodija naujoji —

Ir šlovins liaudis iš širdies

Tave, šalie gimtoji!
Ir skrieja, lyg švelni vilnis,
Tava daina, audėja!
Ir tavo, kalvi, — kaip ugnis
Širdies daina karšta —
Naujų dienų skelbėja!

Kolūkių žemė prikelta —
Toli jos balsas girdis...
Skardi daina kaip niekada
Žvejų aplankė širdis...

Tos dainos liejasi platyn,
Kasdien jos naujos gema!
Daina laisvoji, kilk aukštyn,
Esi duktė širdies jaunos, —
Skambėk per visą žemę!

Lyg vėliava viršum Rygos
Iškilusi plazdėki!

Tenai iš Latvijos visos,
O mielos dašnos, lėkit!

Išvertė EUG. MATUZEVIČIUS

Salomėja Nėris---poetė, kovotoja

V. BOVINAS

Salomėja Nėris-Bučienė, po tėvais Bačinskaitė, gimė 1906 metais valstiečių šeimoje. Ji mirė Maskvos ligoninėje 1945 metų liepos 7 dieną, kaip tik Antrąjį pasaulinį karą baigus. Jos lavonas iš Maskvos lėktuvu buvo parveštas į Kauną ir iškilmingai palaidotas Lietuvos žemėje. Jos laidotuvėse dalyvavo valstybės pareigūnai, rašytojai, menininkai, inteligentai ir, trumpai sakant, visa Lietuvos liaudis.

Visa Lietuvos inteligentija ir liaudis lenkė galvas prie Salomėjos Nėries karsto.

S. NĖRIS

Rašytojo K. Korsako žodžiai prie Salomėjos karsto mums sakė: "Lietuvių tauta neteko savo didžiosios poetės. Nutilo mūsų poezijos lakštingala pačiame savo giesmės gražume. Per dvidešimt kūrybinio darbo metų Salomėja Nėris davė lietuvių literatūrai tyriausių poezijos perlų, tapdama viena žymiausiųjų mūsų poečių. Jos žodis skam-

bėjo toli už Lietuvos ribų, po visą plačiąją Tarybų Sąjungą, visur pasiekdamas žmonių širdis."

Profesorius V. Mykolaitis-Putinas sakė: "Geriausioji jos kūrybos dalis,—tai nuoširdi daina, kurią poetė išdainavo, įsiklausiusi į savosios lietuviškos žemės balsą, įsijautusi į jos žmonių sielą".

Salomėja Nėris pirmuosius savo eilėraščius pradėjo spausdinti dar būdama tik 17-kos metų mergaitė. Baigus Kauno universitetą mokslą, aštuonerius metus Salomėja dirba Kaune ir Panevėžyje kaippo vidurinės mokyklos mokytoja ir rašo eilėraščius. 1927 metais, dar tik 23 metų amžiaus, Salomėja jau išleidžia pirmą savo eilėraščių rinkinį "Anksti rytą". Greitu šuoliu Salomėjos poezija didėjo ir gerėjo. 1938 metais už eilėraščių rinkinį "Diemedžiu žydėsiu", Salomėja gauna valstybinę premiją.

GRIEŽTAS POSŪKIS

Salomėja Nėris auklėta religinėje dvasioje. Bet religiniuose varžtuose ji neilgai būna. Jos talentas, jos pasaulėžiūra veržiasi į platesnį, laisvesnį pasaulį. Lietuvos liaudies vargas vilioja Salomėjos dainą į save. Salomėja daro viešą ir grieštą pareiškimą. Ji rašo: "Visos kalbos apie tai, kad menas yra tik grožis, jog jis nepriklausomas, niekam netarnauja ir kad jo uždavinys tik žmonių jausmus daryti kilnesnius, — yra tušti žodžiai, o dažnai ir sąmoningas melas Nuo šio laiko sąmoningai stoju prieš darbo klasės išnaudotojus ir savo darbą stengiuos sujungti su išnaudojamųjų masių veikimu, kad mano ateities poezija būtų jų kovos įrankiu ir reikštų jų norus ir kovos tikslus".

Šį pareiškimą Salomėja darė dar 1931 metais, apie devynerius metus prieš įsisteigimą Tarybinės santvarkos. Tuo laiku Lietuvą valdė dvarininkai, fabrikantai ir bankieriai. Lietuvoje buvo eilės bedarbių tuo

metu. Inteligentija ir studentai, baigę mokslus, Lietuvoje nerasdavo tinkamų darbų savo profesijom. Salomėja tai matė, jautri jos poetinė siela todėl ir darė grieštą pasisukimą. Prieš Salomėją tuomet pasipylė šmeižtai ir bandymai ją grąžinti "ant tiesaus kelio". Bet ji išlaikė savo pareiškimą.

SU NAUJUOJU GYVENIMU

Kai 1940 metais sužlugo senoji buržuazinė valdžia ir įsikūrė tarybinė santvarka, Salomėja visa širdžia ir dar didesne energija įsijungia į kūrybą naujam gyvenimui. Jos talentas dar aiškiau ir gražiau pražydi. Salomėja sukuria veikalą "Eglė žalčių karalienė" ir planuoja eilę kitų poetinių darbų. Ji tampa Lietuvos deputate į TSRS Aukščiausią Tarybą. Salomėja tampa ne tik dar geresne poete, bet ir visuomenininke. Jos poezija glaudžiai surišta su Lietuvos gamta, liaudies dainų motyvais. Jos eilėdara skambi, lyrinė, patraukli skaitytojui.

Bet neilgai tęsėsi Salomėjos džiaugsmas naujuoju gyvenimu. 1941 metais, pačiame vasaros gražume, rudieji Vokietijos hitleriniai fašistai pasalingai puola Tarybų Sąjungą. Jie veržiasi per Lietuvą. Sąjudis visose Tarybų šalyse. Pirmą karo dieną Kaune susirenka Lietuvos rašytojai, inteligentai. Klausimas: Ką darysime? Čia randasi ir Salomėja. Salomėja pareiškia: **Imsime šautuvus ir eisime ginti miestą.**

Rašytojų tarimas, jog šeimos, motinos su kūdikiais, turi trauktis į gilumą Tarybų Sąjungos. Tai liečia ir Salomėją Nėrį. Ji tuo laiku su kūdikiu ant rankų. Salomėja traukiasi, bet ji jau mato Lietuvą ugnyje. Ji mato Lietuvos kraują, išdegintus kaimus, sugriautus miestus. Poetė dar labiau užsidega kerštu lietuvių tautos priešams. Ji eilėmis rašo savo kelionės vaizdus ir kerštą priešui:

Raitosi gaisrų gyvatės,
šliaužia per Lietuvą.
Pamatysi, ko nematęs,
Būsi, kur nebuves.

Iš namų—sunkiausias kelias,—
Kaž kas tyliai sako.

Mažas vienišas paukštelis
Lizdo nebeteko.

— — — — —

Gali dūsaut iki valiai,

Verkti aimanuoti, —

Atkirsti keliai, takeliai,

Minom užminuoti.

PRAKEIKSMAS PRIEŠAMS

Taip Salomėja dainavo, kai jai, su kūdikiu ant rankų, reikėjo pasitraukti iš Lietuvos, kai poetei grėsė mirtinas pavojus nuo vokiškųjų nacių. Pasitraukus į Tarybų Sąjungą, Salomėja stipriausiu balsu sušunka:

Būkit, žmogžudžiai, prakeikti

Rytmetėlį ankstų!

Būkit prakeiksmu prakeikti,

Peržengę mūs slenkstį.

Būkit motinų prakeikti

Už nekaltą kraują!

Tegu maras jus, prakeikti

Nuo žemės rauja.

Mes, išėivijos lietuviai, kurie čia, Amerikoje, išgyvenome apie pusšimtį metų ar daugiau, nepilnai suprantame ir įvertiname Salomėjos ir kitų Lietuvos poetų šiurkščius, pilnus kovingus ugnies žodžius. Mes gyvenome ramiai, dirbome, kai kurie pasiekėme gerbūvio. Bet imkime Europos ir Lietuvos darbo liaudį. Pavyzdžiui, Lietuva per pereitus 50 metų pergyveno pirmojo pasaulinio karo audras, ugnis, vokiečių okupaciją. Paskiau atėjo Didžioji Spalio Revoliucija, kurios pasėka įsikūrė nauja socialinė santvarka—Tarybų Sąjunga. O 1941 metais vėl kyla istorijoje nuožmiausias, vokiečių nacių gaujų suruoštas, antras pasaulinis karas. Jis degina Lietuvos kaimus, griauja miestus, žudo jos nekaltus žmones. Tad visai nenuostabu, kad to laikotarpio lietuvių tautos poezijoje skamba kovų, ašarų, prakeiksmo ugningi žodžiai. Poetai, rašytojai tai visa matė, pergyveno.

PASITIKĖJIMAS, VILTIS

Salomėja Nėris, kaip ir kiti rašytojai, nenustojo vilties, kad jų kova bus laimėta. Salomėja tik laukė, kad greičiau ji galėtų grįžti į tėvynę. Ji rašė:

Nedaugel kartų saulė leisis
Mūs Nemunėlio juostoj, —
Aš greit sugrįšiu, aš pareisiu
Dainom tave paguosiu.

Kai kova prieš fašistų okupaciją vystėsi,
Salomėja poeziją visu uolumu naudojo kė-
limui karių ūpo. Ji skaitė savo eilėraščius
lietuvių karių skyriui. Ji ragino ir drąsino
partizanų kovas. Salomėja sakė:

Suspauski ginklą! Širdį drąsia,
Turėk erelių giminės!
Kaip karžygį tave supras jie
Ir laisvės himnuos minės.

Salomėja, tartum pati sau sako, jog ir
tada, kai karas, kai gyvenimas sugriautas,
nereikia nustoti vilties, reikia dainuoti:

Apie galingą karo sriautą
Dainuok, širdie, neraginta
Apie gyvenimą sugriautą
Apie gyvenimą sudegintą.
Ką atmeni ir ko neatmeni
Dainuok širdie dainuok nesustojus!
Jeigu nutils—tapsi akmeniu
Tave sumindys priešo kojos.

Arba sekama ištrauka iš Salomėjos eilė-
raščio apie "Našlaitę", taip gražiai, liaudiš-
kai skamba:

Oi, broleli, brolužėli,
Karvelėli, raitužėli!
Kelias dunda, vėjas ūžia—
Ar begriš iš karužio?
Vieškeliu namo parjosi,
Prie vartelių apsistosi—
Kur Sagutė geltonkasė?
Gal seselės neberasi.

Salomėja su savo sūneliu gyveno karo lai-
ku Tarybų Sąjungoje ir vargo, ir rašė. Po-
etinis jos talentas nemažėjo. Eilėraštyje
"Odisėja", ji rašo apie Nemuną, reiškia
meilę tėvynei ir smerkia fašistų okupaciją:

Ir aš tėvynėje atrasiu
Tuos lėbautojus įžūlius.
Jie šeimininkai šiandie drąsūs
Ir negalvoja—kas jiems klius.

Aš moteris—tik Odisėja,
Manęs Homerai neminės.
Bet aš mokėsiu būt teisėja
Skriaudikams mano giminės.

ATGAL Į TĖVYNĘ!

Kai artėjo pergalės diena, Salomėja ruo-
šiasi grįžti į tėvynę Lietuvą. Ji ir poezijoje
pavaizduoja kelionę į tėvynę, pas savuo-
sius:

Sunkūs žingsniai—žemė dreba,
Vis artyn, artyn namai...
—Labas rytas, mama... Labas...
Nusilenksime žemai.

Bet Salomėja namų ir mamos jau nerado.
Jos namai buvo vokiečių sudeginti, o ma-
ma išvaryta į Vokietiją. Kauną, kurį Sa-
lomėja taip labai mylėjo, vokiečiai paliko
griuvėsiuose. Kas toliau? Salomėja, grį-
žusi į tėvynę, kaip visi kiti, kad ir jau su
maža sveikata, stoja atkūrimo darban. Ji
greitai paruošia eilėraščių rinkinį "Lakštinga-
la negali nečiulbėti". Ji dainuoja Lietu-
vai naują pavasarį:

O aušros vasaros ankstyvos
Mūs darbštumu turės stebėtis.
Jau šalnos baigiasi, žydės alyvos, —
Lakštingala negali nečiulbėti.

Salomėja Nėris paliko lietuvių tautai 20-tį
metų kūrybinio darbo. Per tą trumpą laiko-
tarpį Salomėja sukūrė daug. Kiek dauge-
liau kaip metus prieš poetės mirtį, kovoj
žuvo Justo Paleckio sūnus, prie jo karsto
Salomėja skaitė:

Brangieji! Kam išsekot raudomis?
Aš juk lieku visuomet su jumis —
Jums atminimo žiedu pražydėsiu,
Mane jūs jausite darbe, kovoj,
Ir pergalės aš vėliavoj šlamėsiu...

Rodos, kad sąmoningai poetė rašė šias ei-
lutes sau. Jos tiko Paleckio sūnui, jos tin-
ka ir Salomėjai ir kiekvienam, kas veikia,
dainuoja liaudies gerovei.

Salomėja Nėris mirė tik 39 metų amžiaus
sulaukusi kepenų vėžio liga. Žinoma, jos
mirtį pagreitino fašistinis karas. Pergalei
prieš fašizmą ji dirbo ir persidirbo.

Toks buvo gražus, kovingas poetės Salo-
mėjos Nėries kelias. Bet ji ilgai Lietuvos
liaudyje "lakštingala čiulbės" ir "pergalės
vėliavoj šlamės".

Gegužis, 1962 m.

Mūsų Aldona laimėjo

(Apsakymas)

VANDALINAS JUNEVIČIUS

Saulės spinduliai drąsiai veržėsi pro plaučius cecho langus, skleidėsi po visą patalpą, barstė malonią šilumą, šokinėjo tarp duzgiančių staklių. Tačiau bene ilgiausiai jie žaidė ant pailgo, apvalaus metalo gabalo, kuris jokių būdu nenorėjo virsti varžtu, nupieštu įteiktame braižinyje.

Aldona Sprindytė dar kartą sustabdė savo stakles ir nusiminusi stebėjo peilį, kuris jai buvo labai nepaklusnus. Saulės spinduliai, tartum aukso gijos, apibėrė jos rankas, veidą, plaukus. Tame spindulių vainike ji atrodė labai žaviai. Iš jos stambaus ūgio ir stiprių raumenų atrodė, kad mergina galinti lengvai įveikti geležį, tačiau šį kartą to ji negalėjo pademonstruoti. Mažytis varžtelis neklausė jos stiprių rankų... Dėl to ji nerimavo ir jaudinosi...

— Jau vėl stovi? Aldona, Aldona, sakyk, kada tu išmoksi dirbti?

Meistro Karpio žodžiai jai buvo skaudesni už botago kirčius.

Aldonos nuotaika visiškai apsiniaukė.

Ceche buvo ir daugiau jaunuolių, prieš kelias dienas atėjusių iš tos pačios vidurinės mokyklos. Jie taip pat nemažai darė klaidų, bet kaip tyčia meistras jų lyg nematė. Gal todėl, kad jie visi berniukai, o Aldona vienintelė tame ceche mergaitė, ir meistro akys labiau nukreiptos į ją. Bet kodėl jis iš jos daugiau reikalauja, kodėl nori, kad taip greit ji dirbtų, kaip prityrusi, sena specialistė!

Mokslo draugai įvairiai apie tai kalbėjo. Kalbų buvo visokių.

Aldona negirdėjo, ką mokyklos draugai apie ją sakė. Ji kantriai klausė meistro pamokymų, atidžiai stebėjo, kaip jis reguliavo peilį, taip labai jos neklausanti.

— Štai, žiūrėk, — burbtelėjo meistras, ir įjungė stakles. Šoktelėjo keletą smulkių metalinių skiedrų ir atsirado naujas varžtas. Po jo antras, trečias...

— Šitaip reikia dirbti, — tarė meistras, nueidamas prie kitų jaunuolių.

Nepraėjo nė dešimts minučių ir Aldona savo stakles turėjo sustabdyti. Peilis pradėjo eiti "savais keliais".

— Kas tau yra, mergyte? Kelintą kartą šiandien stabdai stakles? Nesiskubink, nesikarščiuok. Niekas tavęs neveja. Žiūrėk, kad peilis nelūžtų... — barė meistras.

Aldona negalėjo žvilgtelti tiesiai jam į akis. Jai buvo gėda ne tik prieš patį meistrą, bet ir prieš visus cecho darbininkus, kad ji tokia netikusi. Kuo daugiau ji stengėsi, tuo labiau, rodos, jai nesisekė.

Meistras po keliolika kartų jai aiškino, kaip pagaminti gerą varžtą, mokė kaip priveržti peilį, rodė, taisė, tačiau jai vis nesisekė.

— Ko jis prisikabino prie manęs, lyg koks piktsišis?... Tik todėl ir nesiseka...

Darbo diena artėjo į pabaigą. Cecho darbininkai slaptai žvalgėsi, kiek kuris išdirbo. Kiekvienam rūpėjo sužinoti dienos rezultatą.

Nepasisekimo sukuriuose

— Tar... tar... trakšt...

Net kruptelėjo Aldona. Atrodė, viskas buvo tvarkoje, peilis gerai įtvirtintas, rėžė vieną varžtą po kito, smagu buvo žiūrėti kaip augo gaminių krūvelė. Dabar, staiga tas trakstelėjimas...

Aldonai širdis pradėjo audringai plakti. Meistras, lyg tyčia, dabar jos nematė. O ji nedrįso eiti ir prašyti naujo peilio.

— Kas pagaliau su tavim yra, drauge Sprindyte? — priėjo meistras. — Tu sergi, ar nenori dirbti?

— Noriu, drauge meistre, bet nesiseka...

— Kiek šiandien peilių sulaužei?

— Trečią...

— Trečią, trečią, — pamėgdžiojo meistras. — Daugiau peilių aš tau neduosiu. Jei gu visi darbininkai taip įrankius laužytų,

tai fabriką į bankrotą nuvarytų. Iš karto aš taip maniau. Už tai nenorėjau tave priimti į savo cechą. Kur tai matyta, kad boba vyrišką darbą dirbtų, ir dar metalo fabrike. Tavo darbas saldinius vynioti, cigaretes kimšti, tik ne metalą tekinti. Pas mus moterims dirbti per daug garbinga. Direktorius tave priėmė, tegul dabar deda kur nori. Tu man daugiau nereikalinga. Viso gero, drauge Sprindyte.

Aldona norėjo kaž ką sakyti, bet meistras nusigręžė ir, nesutvarkęs mašinos, nuėjo į kitą cecho galą. Ji žinojo, kad Karpis griežtas ir nemėgsta juokauti, bet vis tik nesitikėjo, kad jis taip greit pasikarščiuos.

Kurį laiką Aldona manė, jog tai buvo sapnas, tačiau greit užėjo mintis pabandyti susitaikyti su meistru. Vėl pagalvojo, kad reikia eiti pas direktorių ir viską smulkiai papasakoti. Ji nesijautė tiek daug nusikaltusi, kad būtų išmesta iš fabriko. Direktorius ir vyriausias inžinierius tą dieną buvo išvažiuavę.

Ji pasijuto vieniša. Norėjo išsipasakoti, tačiau neturėjo nė vieno artimo žmogaus. Tiesa, fabrike dirbo keletas jaunuolių, su kuriais ji mokėsi vidurinėje mokykloje, bet šiandien, po tokio susitikimo su meistru, ji jais nepasitikėjo. Bijoję, kad jie iš jos nesijuoktų, kad jos jausmų neišplepėtų meistrui, mokytojams.

Vakare Aldona vėl užėjo į kontorą, pasižiūrėti ar neatvažiuavo direktorius. Kontoroje buvo tik viena valytoja.

Žodis po žodžio ir jos įsikalbėjo.

— Pagalvok, Tamsta, — kalbėjo Aldona, — meistras Karpis šiandien man pasakė, kad bobos negali dirbti metalo fabrike. Jis tikrai atsilikęs nuo gyvenimo. Kuo mes blogesnės už vyrus? Jeigu turim lygias teises, tai ir darbą galime vienodą dirbti. Lyg mūsų rankos kitokios. Ne tam aš gamybiniėje klasėje pasirinkau metalininkų grupę, kad dabar mane meistras siųstų saldinius ar cigaretes gaminti...

— Mano mama, — tęsė Aldona, — taip pat pradžioje buvo nepatenkinta, kad pasirinkau sunkią specialybę. Labai norėjo, kad būčiau siuvėja, bet aš ją perkalbėjau. Papasakojau apie tai, kad moterys gali

dirbti visus, taip vadinamus, "vyriškus darbus". Motina žavėjosi mano skaitymais apie Tarybų Sąjungos moteris, apie jų didvyriško gyvenimo šaunius pavyzdžius. Pagaliau motina mane sutiko leisti mokytis tos specialybės, kuri man patiko. Aš savo mamytei prižadėjau įrodyti, kad moteris gali dirbti metalo pramonėje neblogiau už vyrus. Savo žodį aš turiu ištesėti...

— Mūsų įmonė yra tarybinė ir su jaunais žmonėmis šitaip elgtis negalima, — kitą dieną, atėjęs į tekinimo cechą, vyriausias inžinierius kalbėjo meistrui. — Mes turime jauniems žmonėms parodyti, kaip dirbti, pamokyti juos, nes tai mūsų pareiga. Tik tokiu būdu padėsime naujiems žmonėms įsigyti specialybę ir atidarysime jiems duris į gyvenimą.

— Nė su vienu mokiniu tiek nesugaištu, kiek su ja. Mokau, rodau, net kartais kantrybės pritrūksta, ir vis lyg tai sienai, — skundėsi Karpis.

Meistras nusileidžia

— Nieko. Dar reikia parodyti, išaiškinti mašinų paslaptis, ir pamatysite, kad iš jos išaugs puiki tekintoja. Juk ji nori dirbti.

Nors meistras smarkiai priešinosi, jokių būdu nenorėjo Aldonos priimti atgal į darbą, tvirtino, jog ji neišmoksianti tekintojos specialybės ir, aplamai, nešanti įmonei tik nuostolius, bet, fabriko vyriausio inžinieriaus pavedimu, Aldona vėl buvo grąžinta į tekinimo cechą.

Valandėlę ji stovėjo prieš mašiną susikaupusi, apmąstydamą nuo ko pradėti, kad darbas eitų sėkmingai ir išvengtų nesusipratimo su meistru. Ji prisiminė paskutinį komjaunimo susirinkimą, kuriame buvo svarstyta vidurinės mokyklos gamybiniės klasės moksleivių komjaunuolių darbas, kai ji nuoširdžiai papasakojo apie savo nesėkmę, ir kaip komjaunimo organizacijos sekretorius ją nuramino:

— Pirmos dienos, nenusimink! Pradžia visada sunki, bet už tai vėliau bus kitas reikalas. Mes tau padėsime, ir tu būsi spartuolė, tik nenustok vilties. Pradžioje ir aš laužiau peilius, ir daužiau nagus, kol pripratau prie staklių. Dabar lenktyniauju su senais darbininkais ir neblogai sekasi. Juk

mes esame jauni, ir visus nepasisekimus turime nugalėti.

Išmintingi pamokymai

— Staklės dažniausia daro kliūtis dėl blogos priežiūros. Mašinas reikia saugoti, kaip savo akį.

Šiuos du sekretoriaus patarimus Aldona labiausiai įsidėmėjo, ir dabar apie juos galvojo...

Visų pirma, ji nutarė išvalyti mašiną ir patikrinti, ar kas nors nesugedę, nes prieš tai dirbo naktinė pamaina.

Nors staklės nebuvo užleistos, atrodė švarios, bet prie jų sutvarkymo Aldona šį kartą dirbo ilgiau, kaip visada.

— Tur būt, iš mašinos nori padaryti veidrodį ir paskiau puošti prieš jį? — erzino Aldoną tekintojas Kviklys.

Kada mašina buvo pagrindiniai išvalyta, Aldona ją patepė ir užvedė. Staklės pajudėjo ir pradėjo piauti geležį.

— Beveik veikia, bet kažin ar ilgam? — pašaipiu tonu vėl atsiliepė Kviklys.

— Nepadės ir blizgėjimas... — pritarė kitas tekintojas.

— Gal per naktį įsispecializavo?..

Aldona tų kalbų kaip ir negirdėjo. Ji buvo patenkinta, kad mašina jos klauso. Šie priekaištai jai atrodė visai nereikšmingi.

Staklės tvarkingai veikė. Praeidamas meistras nusišypsojo pro ūsą. Aldona jau tėsė nugalėtoja. Tuo tarpu, kaip tyčia, mašinoje kažkas spraktelėjo. Nerekėjo klausiti. Aldona suprato, kad vėl lūžo peilis. Toji nesėkmė ją tiesiog pritrenkė.

— Ką dabar daryti? — kankino ją mintis. Ji visai nesitikėjo, kad taip greit vėl teks prašyti meistro pagalbos.

Prisiminusi, kad čia pat prie mašinos yra kitas peilis, Aldona kiek apsiraminė. Sustabdė stakles ir pati stengėsi jas padaryti darbingomis. Derino ir šiaip, ir taip kitą peilį, bet nesisekė. Mergina nenusileido. Pirmykščių atkaklumu, ji siekė savo užsibrėžto tikslo. Pagaliau meistras neiškenstakles.

— Atsileido, — pagalvojo Aldona. Bet vistiek meistras jai atrodė negailėstingas.

Tą dieną mašina daugiau "nesikaprizijo".

Nors Aldona buvo labai išvargusi, bet be galo jautėsi patenkinta savo tos dienos laimėjimu.

Susipažinimas su staklėmis

Gyvenimas šuoliais bėgo. Aldoną prikėlė Istorinio muziejaus laikrodis, netoli kurio ji gyveno. Šokusi iš patalo, ji mikliai užsimetė chalata ir įėjo prausyklon.

Šaltas vanduo, kuriuo Aldona nuprausė akis, veidą, kaklą, jai tartum pridavė dar daugiau jėgų. Grįžusi į kambarį ji sutvarkė savo tamsias garbanas, apsiavė aulinius batus, apsivilko darbinį apsiaustą, ir tyliai, kad neprikeltų kaimynų, išspruko į gatvę.

Lauke buvo drėgna ir vėsu. Pūtė aštrus vėjas. Dėl tiršto rūko elektros lemputės nepajėgė apšviesti gatves, tačiau Aldonai tas netrukdė skubėti į savo įmonę.

Tirštas rūkas jai priminė niūrias dienas, apie kurias pasakojo jos motina, kai tarnavo pas buožes. Net šiurpas pakratė. Aldona palygino dabartinę savo padėtį su samdinės. Jos skyrėsi, kaip diena nuo nakties.

Prie fabriko vartų ji sutiko sargą.

— Sveikas, Jurgi! Ar nešalta? — Aldona draugiškai pasisveikino.

Senukas nebeklausinėjo, kodėl taip anksti ji atėjo į fabriką, nes tai buvo ne pirmas kartas.

Aldona nusivilko viršutinį apdarą ir apsivilko darbinį kombinezoną. Ceche buvo šilta ir jauku. Tuoju jį pradėjo tvarkyti stakles, ruošti jas gamybai.

Jau kuris laikas, kai Aldona Sprindytė kas rytas keliasi anksčiau ir skuba į metalo fabriką, kur ji dirba. Ji jau baigė vidurinę mokyklą, turi nemažai bendrų žinių, tačiau jaunai darbininkei to nepakanka. Jos svajonė gerai pažinti visą staklių sudėtį, jų veikimą, gerąsias ir blogąsias puses praktiškai.

Kai pradėjo rinktis į darbą pirmieji darbininkai, Aldona jau buvo pilnai pasiruošusi: mašina išvalyta, patepta, apsirūpinusi medžiaga visai dienai, brėžiniai išnagrinėti, todėl ji viena iš pirmųjų pradėjo darbą, ir visas septynias valandas galėjo dirbęs priėjo ir, nieko netardamas, sutvarkė tą visai neatsitraukdama nuo staklių. Tekintojas Kviklys taip pat neatsiliko nuo jos. Beveik kartu sužė ir jo staklės, tačiau, ne-

praėjus pusvalandžiui, jau paliko mašiną be priežiūros ir nuėjo pas draugus į kitą cechą užsirūkyti.

Netrukus Kviklio mašina nejprastai sūcypė ir pradėjo "žagsėti", iš ko galima buvo suprasti, jog lūžo peilis. Kad neįvyktų rimtesnių sutrikimų, Aldona skubiai "žagsinčią" mašiną sustabdė ir apie tai pranešė Kvikliui.

Ginčas su senu tekintoju

— Didelis daiktas, kad lūžo! Įdėsime kitą, — atšovė Kviklys.

— Įdėt, įdėsi, bet visa tai juk kainuoja, o mes pasižadėjom duoti antplaninio pelno.

— Žiūrėkit, kokia Aldona ekonomiška pasidarė. Seniai čia ji pati laužė peilius, kaip patrakusi, o dabar apie taupumą šneka. Ne tavo reikalas. Ne tu mokėsi už tai, o valdžiai kelios kapeikos — niekis, — karščiausiai Kviklys.

— Brangiai kainuoja ne tik peiliai, bet ir laikas, kurį sugaištam tvarkant mašinas. Per tą laiką galėtumėm pagaminti keliasdešimt varžtų bei kitų detalių, kurių dar vis laukia vartotojai.

— Iš kur tu visa tai žinai? Gerbiamoji agitatorė... — paskutinį žodį pabrėždamas vapaliojo Kviklys.

Aldona nieko daugiau neatsakė. Grįžo prie savo staklių ir tęsė darbą toliau.

Po kelių minučių Kviklys, priėjęs prie Aldonos, daug švelnesniu tonu užklausė:

— Supykai?

— Nustok pliurpęs, geriau mašinos žiūrėtum, kaip priguli, — atkirto Aldona.

— Atsirado savininkė! Tavo ji ar ką?

— Iki šiol tau dar neaišku! Tos mašinos yra tavo, mano ir mūsų visų. Tai visos liaudies turtas, todėl privalom jį prižiūrėti geriau, kaip savo asmenišką...

— Lyg aš norėjau, kad peilis lūžtų, — teisingosi Kviklys.

Pasirodo, kad ne tik peilis buvo visai sutrupėjęs, bet ir geležies laikyklyje atsilaidę varžtai. Kviklys nesusigaudė kaip pataisyti. Laikas bėgo, o meistras buvo užsiėmęs prie kitų staklių. Tai matydama, Aldona priėjo prie Kviklio mašinos, mikliai įdėjo kitą peilį ir padėjo priveržti geležies laikyklį.

Kviklys net nesusiprato padėkoti jai už pagalbą.

Ir meistras pamatė

Bėgo dienos, savaitės, kaip jaunystės svajos. Aldona buvo taip įsigilinusi į darbą ir nepajuto, kaip atėjo pavasaris. Ji jau puikiai skyrė plieną, geležį ir kitus metalus. Tiesa, gerokai jai teko pavargti, kol išmoko įjungti bei išjungti stakles, reguliuoti apsisukimo greitį, dirbti pagal patiektą brėžinį įvairias detales, jas matuoti, lyginti, bet tas jau praeityje.

Šiandieną meistras trečią kartą Aldoną pagyrė.

— Padarei, dukrele, didelę pažangą, — kalbėjo jis. — Jei taip dirbsi ir toliau — daug pasieksi.

Aldonos veidas išraudo, tačiau ne taip, kaip pirmomis darbo dienomis, kuomet staklės neklausė ir peilis lūžo... Dabar rausvumas atsirado kitoks, nuotaikos, todėl ir akyse suspindėjo džiaugsmo liepsnelės. Aldona buvo patenkinta, dar artimesnės pasidaro jai staklės, dar smagiau norėjosi rėžti moteriškomis rankomis metalą, gaminti iš jo įvairias detales.

Po kurio laiko Mašinų gamybos valdybos viršininkas, lankydamasis fabrike, užėjo į tekinimo cechą. Supažindindamas su darbu, meistras Karpis pristatė:

— Štai cecho geriausia darbininkė. Ji pastoviai viršija išdirbio normą ir išleidžia tik puikios kokybės produkciją.

Viršininkas paspaudė Aldonai ranką, teiravosi, kaip ji pasiekė tuos rezultatus. Atsisveikindamas patapšnojo per petį ir palinkėjo pralenkti visus fabriko darbininkus.

Pasikalbėjimas su aukštu pareigūnu, jo linkėjimai, Aldonai buvo paskatinimas naujiems laimėjimams. Sekančią dieną Aldona įvykdė dvi normas.

— Kas galėjo tikėti, kad Aldona taip greit iškils, — kalbėjo meistras Karpis. — Iš tikrųjų, pradžioje ji man pasirodė labai negabi, gavo barti daugiau už kitus mokinius, o dabar paimk tu ją. Ji jau pralenkė senus specialistus. Gerbiu aš ją. Išaugęs iš jos geras meistras. Bus šauni, mūsų senių, pakaita.

Kai po dviejų metų apsilankiau įmonėje ir pasiteiravau, kaip sekasi Aldonai, ji jau vadovavo brigadai. Jos vardą su pagarba minėjo visas kolektyvas. Visi didžiavosi, kad metalo įmonėje Aldona pirmoji sulaužė pasenusią tradiciją: kaip sumani darbininkė buvo paskirta brigadininke, pradėjo vadovauti vyrams.

Norėjau su ja pasikalbėti, bet nepavyko: baigusi darbą išbėgo į paskaitas. Mane painformavo, kad Aldona dirba ir mokosi Politechnikos instituto vakariniame skyriuje.

— Štai ką daro tvirtas ryžtas! — pagalvoju.

PLASNOK, BALANDĖLI!

Plasnok į padangės žydrynę,
Taikos balandėli, aukštai!
Ir saulę, ir žemę gimtinę
Pamilo mūs širdys karštai.

Mums karo baisumų nereikia,
Teaušta saulėta diena!
Mes sveikinam žemėje taiką
Ir darbu, ir savo daina.

Te niekad riaumojimas tankų
Netemdys Tėvynės kelių!
Mes nešam rytojų ant rankų
Su saule ir puokštėm gėlių.

Kad būtų šviesesnė gimtinė,—
Draugystės ugnele, liepsnoki!
Į aukštą padangės žydrynę
Plasnok, balandėli, plasnok!

St. Žlibinas

BŪK PASVEIKINTAS

Aš sveikinu žmogų.
Jis kosmoso laivais padangę raižo
Grūdus sėja,
Duoną kepa,
Gatves šluoja.

Nuoširdžiai spaudžiu ranką
Artojui,
Studentui,
Su Naujaisiais metais.

Kad šios dienos gyvenimo svajonė,
Troškimas neramus,
Siekimas — didelis
Ar mažas
Pavirstu žydinčia tikrove.

Elvyra Kubiliūtė

VIDUR LAUKO

—Kur šauni, stirna, kaip kulka?
Kur akys alkanos nuklys?
Užbėk, pasižiūrėk—gal ką
Ir tau padėjo eigulys.

Šokuoja kiškis per pusnis,
Svajoja kvepiančius lapus,
O rodos, vis dar snigs ir snigs,
Ir snigs—lediniai vėjai pūs.

Pas kluono praviras duris
Kurapkos apgulė sinklius...
Tegu nebemažės būrys
Ir nieks į kilpą neįklius!

Vai gyvulėliai! Nieko jus
Jau glosto saulė iš viršaus:
Greit žemė nerimą pajus,
Gyventi lyg iš naujo šauks.

Svaigaus to nerimo smagaus
Į gyslas mums visiems įlies.
Sustingę vandens atsigaus,
Žaliuos laukai visos šalies.

Antanas Miškinis

DRAUGAMS

Į dienų eskadriles praskriejančias
Daug supylėm svajonių lakių —
Ar galėsime mes prieš ateinančius
Niekados nenuleisti akių?

Aš žinau — mums pažįstamos šypsenos,
Karčios ašaros—skausmo lašai.
Tiktai stiprūs dainon žemę įpina
Ir siūruoja jų žodžiais beržai.

Lyg keliai tiesės pirmosios linijos.
Kaip skambi šitų metų gama —
Šermukšnius paupėj spalį skynė vis,
Su jais krito vaikystės daina.

Ne šiandien juk? — Seniai išskubėjome,
Nevadinom savęs milžiniais,
Bet jei laimę eskizais pradėjome,
Reikia drobėj užbaigt būtina.

Myli žvejas upes išsiliejančias,
Juk širdžių reikia laikui tokių.
Na, sušukim kartu: Prieš ateinančius
Niekados nenuleisim akių!

Jonas Janilionis

LAPŲ MIRTIS

Aidi gervių rauda šiurpi,
Pritariant vėjų vargonams, —
Ankstyvos šalnos pakirsti
Miršta lapeliai geltoni.

Graži šita lapų mirtis —
Jie be skundų, be aimanų krenta.
Taip miršta kovoj karys,
Atlikęs pareigą šventą...

Aidi gervių klyksmas kraupus,
Pritariant vėjų vargonams, —
Palydi ruduo į kapus
Tūkstančius lapų geltonų...

Adomas Kubilius

SAUGOKIM KAIP SAVO AKĮ

(Taša iš 99 p.)

Džiugu, kad nelakstome paskui buržuazinius nacionalistus ir nelaukiame, kada jie mums "išlaisvins" Lietuvą.

Šlovė mums, kad esame tokie. Didžiuojasi mumis visa lietuvių tauta, didžiuojasi mumis Tarybų Lietuvos darbo žmonės. Ir visą šį malonumą mes patiriam dėl to, kad turėjom savo laikraščius, kad turėjom LLD, ir kad tebeturime visa tai.

Todėl laikraščius ir LLD saugokime kaip savo akį, jeigu užsitarnautos šlovės vėliavą norime nešti iki galo.

**STATEMENT OF OWNERSHIP,
MANAGEMENT AND CIRCULATION**
(Act of October 23, 1962:
Section 4369, Title 39,
United States Code)

1. Date of Filing: October 1, 1963.
2. Title of Publication: SVIESA.
3. Frequency of Issue: Quarterly.
4. Location of known office of publication (Street, city, county, state, zip code): 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y., 11417.

5. Location of the Headquarters of General Business offices of the Publishers (Not printers): Address as above.

6. NAMES AND ADDRESSES of PUBLISHER, EDITOR, and MANAGING EDITOR: Publisher (Name and address): American Lithuanian Workers Literary Ass'n., 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y.

Editor (Name and address): Anthony Bimba, 95-23 — 114th St., Richmond Hill, N. Y.

Managing Editor (Name and address): Anthony Bimba, 95-23 — 114 St., Richmond Hill, N. Y.

7. OWNER (If by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding 1 percent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a partnership or other unincorporated firm, its name and address, as well as that of each individual must be given):—

American Lithuanian Workers

Literary Ass'n, 102-02 Liberty Av.,
Oone Park, N. Y.

Katherine Petrick, President,
Nautilus Dr., Rocky Pt., N. Y.

Paul Bechis, Treasurer,
4 Morris Lane, Great Neck, N. Y.

John Grybas, Sec'y-Bus. Mgr.
95-23 114th St., Richmond Hill,
N. Y.

8. Known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 percent or more of total amount of bonds, mortgages or other securities (if there are none, so state): NONE.

9. Paragraphs 7 & 8 include, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, also the statements in the two paragraphs show the affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in capacity other than of a bona fide owner. Names and addresses of individuals who are stockholders of a corporation which itself is a stockholder or holder of bonds, mortgages or other securities of the publishing corporation have been included in paragraphs 7 and 8 when the interests of such individuals are equivalent to 1 percent or more of the total amount of the stock or securities of

the publishing corporation.

10. This item must be completed for all publications except those which do not carry advertising other than the publisher's own and which are named in Sections 132.231, 132.232, and 132.233, Postal Manual (Sections 4355a, 4355b, and 4356 of Title 39, United States Code).

Average No. copies each issue during preceding 12 mos.

a) Total No. copies printed (net press run): 2,058.

b) Paid circulation:

1. To term subscribers by mail, carrier delivery or by other means: 1,958.

2. Sales throug agents, news dealers, or otherwise: None.

c) Free distribution (including samples) by mail, carrier delivery, or by other means: None.

d) Total no. of copies distributed (sume of lines B1, B2 and C): 1,958.

Single issue nearest to filing date:

A. Total No. copies printed (Net press Run): 2,058.

B. Paid circulation:

1) To term subscribers by mail, carrier or by other means: 1,958.

2) Sales through agents, news dealers, or otherwise: None.

C. Free distribution (including samples by mail, carrier delivery, or by other means: None.

D. Total No. of copies distribute+ (Sum of lines B1, B2 and C): 1,958.

I certify that the statements made by me above are correct and complete.

John Grybas,
Sec'y-Bus. Mgr.